

Περιοδικὰ Ἀνάλεκτα

Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche (τόμος 101, τεῦχος 1/2010)

Τὸ τρέχον τεῦχος φιλοξενεῖ ἕξι κύριες καὶ δύο μικρότερες μελέτες. Ὁ Heinz-Wolfgang Kuhn στὸ πρῶτο κύριο ἄρθρο («Betsaida und et-Tell in frühchristlicher Zeit. Historische, archäologische und philologische Probleme eines als Wirkungsstätte Jesu angenommenen Ortlage») παρουσιάζει τὰ ἀρχαιολογικά καὶ φιλολογικά δεδομένα (μέχρι τὸν 6ο αἰ. μ.Χ.) γιὰ τὴν πόλη τῆς Βηθσαιῖδᾶ - Ἰουλιάδος, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ εὐρήματα (ἀρχιτεκτονικά κυρίως) στὸ et-Tell τῆς πρώιμης ρωμαϊκῆς περιόδου (δίνοντας ἔμφαση κυρίως στὸ ἐρώτημα τῆς ὑπαρξῆς ἐκεῖ ἑνὸς ἑλληνιστικοῦ ἢ ρωμαϊκοῦ ναοῦ). Τὸ παρὸν ἄρθρο ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο μέρος μίας παρουσίας τῶν δεδομένων –ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν– γιὰ τὴν Βηθσαιῖδᾶ. Στὸ δεύτερο μέρος, ποῦ θὰ δημοσιευθεῖ σὲ ἐπόμενο τεῦχος, ὁ συγγραφέας θὰ παρουσιάσει τὴ μαρτυρία τοῦ Ἰωσήπου γιὰ τὴν πόλη καὶ θὰ ἐξετάσει τὴν ἱστορικὴ ἀξιοπιστία τῶν εὐαγγελικῶν περιγραφῶν τῆς δράσης τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ.

Στὸ δεύτερο ἄρθρο ὁ Armin D. Baum ἐξετάζει φιλολογικά τὸν πρόλογο τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου (Λουκ. 1, 1-4), τὸν τοποθετεῖ μέσα στὸ ἱστορικὸ πλαίσιο τῆς ἐποχῆς (τὸν συνδέει κυρίως μὲ ἀνάλογους τόπους τῆς ἀρχαίας, ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἱστοριογραφίας) καὶ τῆς παλαιοδιαθηκικῆς ἱστοριογραφικῆς παράδοσης. Ὁ συγγραφέας ἀντιπαρτίθεται κριτικά μὲ τὴν θέση τῆς Loveday Alexander ὅτι ὁ πρόλογος τοῦ κατὰ Λουκᾶν μπορεῖ νὰ παραλληλισθεῖ μὲ ἐκείνους τῆς χρηστικῆς λογοτεχνίας καὶ τὴν ἀπορρίπτει ὑποστηρίζοντας ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ τρίτου εὐαγγελίου χρησιμοποιεῖ μοτίβα καὶ τόπους τῆς σύγχρονης μὲ αὐτὸν ἱστοριογραφίας. Τὸ θέμα τοῦ τρίτου ἄρθρου («*Ruhm coram Deo bei Paulus?*») εἶναι ἡ ἔννοια τῆς καύχησης στὶς παύλειες ἐπιστολές. Ὁ συγγραφέας του, Florian Wilk, ἐξετάζει τὴ χρήση καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ ὄρου στὴ μετάφραση τῶν Ὁ καὶ στὴ συνέχεια στὰ κείμενα τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Διακρίνει δύο περιπτώσεις: α) ἐκεῖνες, ὅπου ὁ ὄρος ἀναφέρεται στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις (καὶ σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση ἔχει ἀμφίσημο περιεχόμενο) καὶ β) ἐκεῖνες, ὅπου ὁ ὄρος χρησιμοποιεῖται στὴ συνάφεια τῆς παρουσίας καὶ ἀναφέρεται στὶς σχέσεις ἀνθρώπου-Θεοῦ (καὶ σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση ἔχει θετικὸ περιεχόμενο). Ὁ συγγραφέας καταλήγει ὅτι σὲ κανένα κείμενο τοῦ ἀποστόλου Παύλου δὲν ἀπαντᾷ ἡ ἰδέα τῆς ἐσφαλμένης, ἀνθρώπινης καὶ εἰδικότερα ἰουδαϊκῆς καύχησης *coram Deo*. Ὁ Antonio Piras ἐξετάζει στὴ συνέχεια («*γνήσιε σύζυγε in Phil 4, 3 und seine gotische Übersetzung. Ein*

Beitrag zur Text- und Interpretationsgeschichte») την ἀρχαία γοθική μετάφραση τῆς προσφώνησης «γνήσιε σύζυγε» στο Φιλ. 4, 3. Τὸ γοθικὸ κείμενο ἀποδίδει ἐδῶ τὸν ὄρο ὡς θηλυκοῦ γένους καὶ θεωρεῖ ἐπομένως ὅτι πίσω ἀπὸ αὐτὸν κρύβεται μία τρίτη ἀνώνυμη συνεργάτις τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ὁ συγγραφέας ἐξετάζει τὶς περιπτώσεις τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς ἐρμηνείας, ὅπου ὁ ὄρος θεωρεῖται γένους θηλυκοῦ, θεωρεῖ ὡστόσο πιθανότερο ἢ γοθικὴ ἀπόδοση τοῦ ὄρου νὰ στηρίζεται ὄχι τόσο σὲ αὐτὴν τὴν ἰδιαίτην ἐρμηνευτικὴ παράδοση ἀλλὰ σὲ κάποιο ἀρχαῖο, χαμένο σήμερα, χειρόγραφο, ὅπου διασωζόταν ἢ γραφῆ «γνησία σύζυγε».

Ὁ Peter Nagel, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βόννης καὶ εἰδικὸς σὲ θέματα τοῦ Γνωστικισμοῦ, διατυπώνει στὸ ἐπόμενο ἄρθρο κάποιες σκέψεις, ὅσον ἀφορᾷ στὴν πιθανὴ προέλευση τοῦ *Εὐαγγελίου τοῦ Ἰούδα* («Erwägungen zur Herkunft des Judasevangeliums»). Μέσα ἀπὸ μία ἀνάλυση ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν μαρτυριῶν ὁ συγγραφέας ἀποκλείει τὴν προέλευση τοῦ κειμένου ἀπὸ τὴν Συρία καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι πρέπει νὰ γράφηκε ἀρχικὰ στὴ Μ. Ἀσία καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰ. ἢ λίγο ἀργότερα νὰ ἀναθεωρήθηκε στὴν Ἀλεξάνδρεια ἀπὸ κάποια ὁμάδα Σηθιανῶν. Τὸ ἄρθρο ποὺ ἀκολουθεῖ («Die lateinischen Evangelien bis zum 10. Jahrhundert. Zwei Untersuchungen zum Text») εἶναι τοῦ P. Bonifatius Fischer, τὸ ὁποῖο ὡστόσο ἐκδίδεται μετὰ τὸ θάνατό του ἀπὸ τοὺς Patrick McGurk καὶ Florentine Mûtherich. Θέμα τοῦ παρόντος ἁρθρου εἶναι ὁ λατινικὸς Codex Aureus τῆς Στοκκόλμης καὶ ἡ σύγκρισή του μὲ 462 περίπου μάρτυρες τοῦ λατινικοῦ κειμένου τῶν εὐαγγελίων. Ἀπὸ αὐτὴν τὴ σύγκριση προκύπτει ὅτι ὁ Codex Aureus περιέχει τὸ λεγόμενο «μεικτὸ» τύπο κειμένου (μὲ κάποιες μικρὲς ἐξαιρέσεις) καὶ ὅτι σὲ κάποιες περιπτώσεις ἀπόκλισης ἀπὸ αὐτὸ χρησιμοποιεῖται τὸ κείμενο χειρογράφων τῆς Vetus Latina. Ἀκολουθοῦν δύο σύντομα ἄρθρα. Στὸ πρῶτο («Röm 7: Adam oder Eva?») ὁ Stefan Krauter συζητᾷ τὴ θέση τοῦ Jan Dochhorn ὅτι στὸ Ρωμ. 7 ὁ ἀπόστολος ὑπαινίσσεται οὐσιαστικὰ τὴν ἱστορία τῆς Εὐας στὸ Γεν. 3 καὶ ὄχι τοῦ Ἀδάμ (ἡ μελέτη τοῦ Dochhorn εἶχε δημοσιευθεῖ στὸν προηγούμενο τόμο του ZNW). Ὁ Krauter συμφωνεῖ μὲ τὴ γενικὴ θέση τοῦ Dochhorn, τὴν ὁποία ἀναπτύσσει περαιτέρω. Παρατηρεῖ ὡστόσο πῶς, μολοντί ὁ Παῦλος ἔχει πιθανὸν κατὰ νοῦ τὴν ἱστορία ἐξαπάτησης καὶ πώσης τῆς Εὐας, μιᾶ ὁ ἴδιος στὸ Ρωμ. 7, 7-13 ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἀνθρώπου γένους.

Στὸ δεύτερο σύντομο ἄρθρο («Die Formel εἶναι τὰ πάντα ἐν πᾶσιν (1 Κορ 15, 28)») ὁ Dieter Zeller ἐξετάζει τόσο ἀπὸ ἀπόψεως φιλολογικῆς ὅσο καὶ θρησκευοῖστορικῆς τὴ φράση «τὰ πάντα ἐν πᾶσιν» (Α' Κορ. 15, 28) καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ φράση δὲ θὰ πρέπει νὰ κατανοηθεῖ πανθεϊστικά, ἀλλὰ μέσα στὴ συνάφεια τῆς συζήτησης γιὰ τὴν ἀνάσταση μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ θὰ πρέπει νὰ ἀποτελεῖ γιὰ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Κορίνθου ἐκέγγυο τῆς δικῆς τους ἀνάστασης.

Protokolle zur Bibel (τόμος 18, τεύχος 2/2009)

Το δεύτερο τεύχος του περιοδικού *Protokolle zur Bibel* είναι αφιερωμένο στο πρόβλημα της βίας και στη στάση των βιβλικών κειμένων απέναντι σε αυτό. Στο πρώτο άρθρο, η Elisabeth Birnbaum («Hermeneutische Vorentscheidungen und ihre Folgen im Umgang mit Gewalttexten in der Bibel») πραγματεύεται βασικά έρμηνευτικά προβλήματα που πρέπει να επιλύσει ο έρμηνευτής κατά την ανάγνωση βιβλικών κειμένων που περιγράφουν καταστάσεις βίας και επισημαίνει περιπτώσεις προβληματικών έρμηνευτικών προλήψεων, που οδηγούν σε λανθασμένες αναγνώσεις των βιβλικών κειμένων.

Η Agnette Siquans στη συνέχεια («Ansätze zur Gewaltüberwindung in der Bibel; Drei alttestamentliche Beispiele») παρουσιάζει παραδείγματα στρατηγικών που υιοθετούνται σε κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης, όπου γίνεται λόγος για ανθρώπινη ή θεϊκή χρήση βίας. Ειδικότερα σε κείμενα σχετικά με τους πολέμους του Ίσραήλ, η βία συνδέεται με το πρόσωπο του Γιαχβέ, ή έντολη της εφαρμογής του άφορισμού σε συγκεκριμένους λαούς υποβαθμίζεται με έμμεσο τρόπο σε κείμενα του Δευτερονομίου και του Ίησοῦ του Ναυῆ καί, τέλος, το μοτίβο της «μετάνοιας» του Θεοῦ υιοθετείται για να δηλώσει την πιστότητα του Θεοῦ απέναντι στο λαό του, ἄν κι ἐκεῖνος ἀποδεικνύεται ἀμετανόητος. Ἡ συγγραφέας καταλήγει πὼς μολονότι αὐτὲς οἱ στρατηγικὲς δὲν ἐπιλύουν τὸ πρόβλημα τῆς βίας μέσα στὰ βιβλικά κείμενα, ὅπωςδήποτε τὸ σχετικοποιῶν.

Στὸ ἄρθρο πὸν ἀκολουθεῖ, ὁ Bernd Obermayer («Fremde Herrscher und “KriegstheologInnen”. Zur Perzeption des Fremden im Gewaltdiskurs alttestamentlicher Kriegsnarrative») ὑπογραμμίζει τὴν ἀνάγκη προσδιορισμοῦ τῆς ἔννοιας τοῦ «ἄλλου» μέσα στὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση κειμένων σχετικῶν με τοὺς πολέμους τοῦ Ίσραήλ ἐναντίον ἄλλων λαῶν. Ὁ συγγραφέας ἐξετάζει τὴ σύνθετη σχέση μεταξύ τῶν πολεμικῶν ἰδεῶν στὴν Π.Δ. καὶ τοῦ τρόπου με τὸν ὁποῖο τὰ παλαιοδιαθηκικά κείμενα παρουσιάζουν ξένους ἥρωες καὶ διαπιστώνει ὅτι καὶ στὰ δύο ἐπίπεδα κυριαρχοῦν οἱ θεολογικὲς διαστάσεις τοῦ πολέμου.

Στὸ τέταρτο ἄρθρο («Die Machtstrukturen der Gewalt in Hoheslied») ὁ Stefan Fischer ἀναζητᾷ παραστάσεις βίας μέσα στὸ βιβλίον τοῦ Ἕσματος Ἄσμάτων καὶ ἀξιολογεῖ διαφορὲς σχέσεις ἐξουσίας πὸν περιγράφονται στὸ βιβλίον, ὅπως γιὰ παράδειγμα στὴν εἰκόνα τῆς γυναίκας στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλιᾶ καὶ τῆς σχέσης τῆς γυναίκας με τοὺς ἀδελφούς της, στὴν περιγραφή τῆς βασιλῆς ἀγάπης καὶ τῆς παρὰ νομῶν ἀγάπης καὶ στὸ λεξιλόγιον τῆς βίας καὶ τῆς κυριαρχίας ὡς ἔκφρασης ἀγάπης.

Ἡ Anneliese Felber στὸ ἐπόμενο ἄρθρο («Zwei Wörter mit langer Gewaltgeschichte: *Compelle intrare* (Lk 14,23)») ἐξετάζει τὴν ἔρμηνεία τοῦ χωρίου Λουκ. 14,23 («ἀνάγκασον εἰσελθεῖν» - «compelle intrare») ἀπὸ τὸν Ἀδγουστίνον στὸ πλαίσιο τῆς ἀντιπαράθεσής του με τοὺς Δονατιστές. Τὸ χωρίο αὐτὸ καὶ ἡ ἔρμηνεία τοῦ Ἀδγουστίνου χρησιμοποιήθηκαν μέσα στοὺς αἰῶνες ὡς ἡ βιβλικὴ θεμελίωση τῆς χρήσης βίας ἐναντίον τῶν ἑτεροδόξων. Ἡ συγγραφέας ὡστόσο θεωρεῖ ὅτι αὐτὸς ὁ

τρόπος κατανόησης τῆς ἔρμηνείας τοῦ Αὐγουστίνου ὀφείλεται σὲ μία ἐπιλεκτική πρόσληψη μίας συγκεκριμένης περικοπῆς, ἡ ὁποία κατὰ συνέπεια θεωρήθηκε ὡς περιγραφή τῆς ἀρμόζουσας συμπεριφορᾶς ἀπέναντι σὲ ἑτεροδόξους.

Στὴν τελευταία μελέτη τοῦ τεύχους («“Tue einer Fremden nicht Gewalt an, tue nicht der Magd Gottes Gewalt an!” (ActThecl 26). Frühchristliches Martyrium und Realgeschichte der Gewalt») ἡ Veronika Tropper ἐξετάζει τὶς δύο περιγραφὲς τοῦ μαρτυρίου τῆς Θέκλας ἀπὸ τὸ Ἰκόνιο, οἱ ὁποῖες διασώζονται στὶς ἀπόκρυφες *Πράξεις Θέκλας* καὶ τὶς συνδέει μὲ τὴν ἱστορικοκοινωνικὴ συνάφεια τῆς βίας στὴν ἀρχαιότητα.

Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft (τόμος 122, τεῦχος 1/2010)

Στὴν πρώτη μελέτη («Jhwhs Herkunft aus dem Süden. Archäologische Befunde – biblische Überlieferungen – historische Korrelationen») ὁ Martin Leuenberger συζητᾷ τὴν ὑπόθεση τῆς προέλευσης τοῦ Γιαχβὲ ἀπὸ τὸ Νότο, θέση τὴν ὁποία ἀμφισβήτησαν οἱ Matthias Köckert καὶ Henrik Pfeiffer. Ὁ συγγραφέας παρουσιάζει στὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἀρθροῦ τὰ ἐπιχειρήματά τους. Στὸ δεύτερο μέρος ὡστόσο ὑπεραμύνεται τῆς ἀρχικῆς θέσης ἐπιχειρηματολογώντας μὲ τὴ βοήθεια τῶν νέων ἀρχαιολογικῶν δεδομένων καὶ τῶν βιβλικῶν μαρτυριῶν. Ὑποστηρίζει λοιπὸν τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς καιρικοῦ θεοῦ μὲ τὸ ὄνομα Γιαχβὲ στὴν Araba τῆς Ὑστερης Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ.

Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ Jeremy M. Hutton σχετικὰ μὲ τὸ Γεν. 32 («Jacob's »Two Camps« and Transjordanian Geography: Wrestling with Order in Genesis 32»). Ὁ συγγραφέας προτείνει μίαν ἀνακατάταξη τοῦ ἐλωχιμιστικοῦ κειμένου Γεν. 32, 2-3· 25-33; 32, 1-2a· 14b 22.24*·25-26a.27.(28-30a.)30b.31.2b-3. Αὐτὴ ἡ ἀνακατάταξη σύμφωνα μὲ τὸ συγγραφέα μπορεῖ νὰ ἐπιλύσει κάποια ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ κειμένου.

Ἡ τρίτη μελέτη εἶναι τοῦ Par Sun-Jong Kim καὶ ἔχει ὡς θέμα τὴς τὶς διατάξεις τοῦ Λευιτικοῦ γιὰ τὸ σαββατικὸ ἔτος («Les enjeux théologiques des bénéficiaires de l'année sabbatique (Lev 25,6-7)»). Ὁ συγγραφέας συγκρίνει τὰ Λευιτ. 25, 6-7 καὶ Ἔξ. 23, 11a καὶ ἀναζητᾷ τὴ βαθύτερη θεολογικὴ σημασία τοῦ καταλόγου τῶν ἐδεργετούμενων ἀπὸ τὶς διατάξεις τοῦ Λευιτικοῦ γιὰ τὸ σαββατικὸ ἔτος. Ἀφαιρῶντας καὶ προσθέτοντας διάφορες ἐκφράσεις στὴν πηγὴ τοῦ ὁ συγγραφέας τοῦ Λευιτικοῦ ὁδηγεῖ τοὺς ἀναγνώστες του στὴν κατανόηση τοῦ σαββατικοῦ ἔτους ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θεολογίας τῆς δημιουργίας.

Ὁ Meir Malul στὴν ἐπόμενη μελέτη («Absalom's Chariot and Fifty Runners (II Sam 15,1) and Hittite Laws §198 Legal Proceedings in the Ancient Near East») βασίζεται σὲ περιγραφὲς χιτιτικῶν κειμένων γιὰ νὰ ὑποστηρίξει ὅτι ἡ περιγραφή τῆς βασιλικῆς πομπῆς τοῦ Ἀβεσσαλώμ (2 Σαμ. 15, 1) παραπέμπει στὰ βασιλικά δικαστήρια. Ὁ συγγραφέας ἐντοπίζει στὴν περικοπὴ διάφορους τεχνικοὺς ὅρους ποὺ συνδέονται μὲ τὶς νομικὲς διαδικασίες, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸ βασιλικὸ ἄρμα, οἱ 50 ἀκόλουθοι, ὁ ἀσπασμὸς καὶ ἡ προσκύνηση. Ἔτσι ἐδῶ ὁ Ἀβεσσαλώμ

άνθρωπινη βλασφημία. Ὁ ἀριθμὸς 185.000 τῶν σφαγιασθέντων παραπέμπει στὰ κείμενα τοῦ Ἰσαΐα καὶ 2 Βασιλειῶν, τὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ βρίσκονται πίσω ἀπὸ τὶς διηγήσεις τοῦ 1 καὶ 2 Μακκ.

Theologische Zeitschrift (τόμος 66, τεῦχος 1/2010)

Τὸ περιοδικὸ *Theologische Zeitschrift* εἶναι τὸ ἐπιστημονικὸ ὄργανο τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βασιλείας (Ἑλβετία). Ὁ χαρακτήρας τοῦ περιοδικοῦ εἶναι οἰκουμενικός. Οἱ μελέτες ποὺ δημοσιεύονται σὲ αὐτό (στὰ ἀγγλικά, γερμανικά ἢ γαλλικά), καλύπτουν ἓνα εὐρὸ φάσμα τῆς θεολογίας καὶ σκοπὸ ἔχουν τὴν προώθηση τοῦ διεπιστημονικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου.

Στὴν πρώτη μελέτη τοῦ τεύχους («Das Hiobbuch als exegetische und theologische Herausforderung») ὁ Markus Saur σχολιάζει στοιχεῖα τῆς θεολογίας τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰώβ. Σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορία τῆς σύνταξης (Redaktionsgeschichte) τὸ βιβλίο τοῦ Ἰώβ, στὴ μορφή ποὺ σώζεται σήμερα, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μίας μακρᾶς διαδικασίας κατὰ τὴν ὁποία ἐνώθηκαν ἡ ἀφήγηση γιὰ τὸν Ἰώβ – ποὺ συνιστᾷ τὸ ἀφηγηματικὸ πλαίσιο (Ἰώβ 1 - 2. 42, 10-17*)– καὶ τὸ ποίημα τοῦ Ἰώβ (Ἰώβ 3, 1 - 42, 6*), στὰ ὁποῖα προστέθηκαν οἱ λόγοι τοῦ Ἠλί (Ἰώβ 32 - 37*) καὶ τὸ ποίημα γιὰ τὴ σοφία (Ἰώβ 28*). Αὐτὴ ἡ ἱστορία σύνταξης ἀντικατοπτρίζει σύμφωνα μὲ τὸν συγγραφέα τὴ θεολογικὴ συζήτηση σχετικά μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ Ἰώβ, τὸ ὁποῖο μέσα στὸ βιβλίο γίνεται ἀντικείμενο συζήτησης σὲ πολλὰ ἐπίπεδα, τελικὰ ὁμως δὲν ἐπιλύεται. Τὸ βιβλίο τοῦ Ἰώβ ἐπιστρέφει στοὺς ἀναγνώστες του τὰ ἐρωτήματα γιὰ τὸν ἀνθρώπινο πόνο καὶ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁδηγεῖ μέσα ἀπὸ τὴ διαλογικὴ του δομὴ στὴ δική του θεολογικὴ ἄποψη.

Τὸ ζήτημα τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτὸ τέθηκε κυρίως ἀπὸ τὴ γερμανόφωνη προτεσταντικὴ θεολογία, ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς Gabriela Gelardini στὴ μελέτη ποὺ ἀκολουθεῖ («Die Entstehung eines Diskurses innerhalb deutschsprachiger historischer Jesusforschung»). Ἡ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι ἡ γερμανόφωνη προτεσταντικὴ θεολογία αὐτοεγκλωβίστηκε στὸ δίλημμα γιὰ τὴν ἀναζήτηση τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, ἀφοῦ ἤδη ἀπὸ τὶς ἀπαρχές της, μὲ τὸν Reimarus, ἔπρεπε νὰ παλέψει μὲ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦταν Ἰουδαῖος. Αὐτὸ τὸ γεγονός δημιουργοῦσε προβλήματα. Κατασκευάστηκε λοιπὸν μία ἀντίθεση μεταξὺ τῆς «θρησκείας» τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς «ἐθνικῆς του καταγωγῆς» μὲ δύο ὁμως διαφορετικοὺς τρόπους. Πρῶτον, ἡ θρησκεία στὴν περίπτωσι τοῦ Ἰησοῦ ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση ἢ ὑπερέβαινε τὴν (ἰουδαϊκὴ) τῆς ἐθνικῆς ταυτότητα, καθιστώντας ἔτσι αὐτὴν τὴν τελευταία ἄποψη τῆς ταυτότητάς του ἓνα ἀμελητέο ἐξωτερικὸ ἢ τυπικὸ γεγονός. Δεύτερον, ὅταν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰ. καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ ἔγινε ἀποδεκτὴ ἡ ἐθνοθρησκευτικὴ ἰουδαϊκὴ ταυτότητα τοῦ Ἰησοῦ, τὸ μοτίβο ποὺ υἱοθετήθηκε, ἦταν ἐκεῖνο τῆς (χριστιανικῆς) ὑπερεθνικῆς θρησκείας ἐναντία στὴν (ἰουδαϊκὴ) ἐθνοθρησκευτικὴ (συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ). Ἔχοντας ὡς ἀφετηρία τὴν τρέχουσα συζήτηση γιὰ τὸ πρόβλημα ποὺ δημιουργεῖται, ὅταν ἐφαρμόζονται σύγχρονες κατηγορίες, ὅπως «ἐθνότητα», «ἐθνικὴ θρησκεία», «ἐθνικότη-

τα» καί «θρησκεία» στην αρχαία ιστορία, ή συγγραφέας υποστηρίζει ότι στην αναζήτηση για τὸν ἱστορικὸ Ἰησοῦ ἡ σύγχρονη ἀντίληψη για τὴ «θρησκεία» κατανοοῦνταν ὡς μία ξεχωριστὴ σφαῖρα ἡ ὁποία ὀρίζεται ἔξωθεν. Μόνο μία σύγχρονη ἀντίληψη τῆς ἀτομικότητας ἦταν σὲ θέση νὰ συλλάβει τὴν ἰδέα ἑνὸς ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἡ φύση τῆς «θρησκείας» του θὰ μποροῦσε νὰ διακριθεῖ ἢ ἀκόμη καὶ νὰ ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴν «ἐθνικότητά» του.

Ὁ Andreas Urs Sommer παρουσιάζει στὴ συνέχεια τὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς Βασιλείας στὸ διάστημα 1660 καὶ 1782 ὡς μία διαδικασίᾳ μεταμόρφωσης ἰδεῶν («Eine Stadt zwischen Hochorthodoxie und Aufklärung. Basel in frühneuzeitlichen Transformationsprozessen»). Ὁ συγγραφέας ἐστιάζει τὸ ἐνδιαφέρον του στὶς θεολογικὲς καὶ φιλοσοφικὲς ἐξελίξεις. Ἐντοπίζει καὶ ἀναλύει τρία σημαντικὰ σημεῖα αὐτῆς τῆς ἐξελικτικῆς πορείας, ἡ ὁποία ὀδήγησε στὸ Διαφωτισμὸ τῆς Βασιλείας καὶ στὴ διαμόρφωση τῆς ἰδιαίτερης προτεσταντικῆς φυσιογνωμίας τῆς πόλης. Τὰ τρία αὐτὰ στάδια σηματοδοτοῦνται ἀπὸ: α) τὴν *Formula Consensus* καὶ τὴ μορφή τοῦ Antistes Lukas Gernler, β) τὴν *Dissertatio de logomachiis eruditorum* (1692) καὶ τὴ μορφή τοῦ Samuel Werenfels, γ) τοὺς ἐκπροσώπους τῆς «λογοκρατικῆς θεολογίας», ὅπως γιὰ παράδειγμα τοὺς Johann Ludwig Frey, Johannes Grynaeus καὶ Jakob Christoph Beck.

Στὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ τεύχους («Leonhard Euler as an apologist») ὁ Adam Drozdek ἀσχολεῖται μὲ μία πλευρὰ τοῦ γνωστοῦ Ἑλβετοῦ μαθηματικοῦ καὶ φυσικοῦ Leonhard Euler (1707-1783), ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἰδιαίτερα γνωστὴ, τὸ γεγονός δηλαδὴ ὅτι ὁ Euler ἦταν ἕνας εὐσεβῆς Χριστιανὸς μὲ θρησκευτικὲς ἀνησυχίες. Αὐτὲς ἀποτυπώνονται σὲ μία σύντομη μελέτη, ἡ ὁποία πραγματεύεται θεολογικὰ ζητήματα καὶ σὲ μία σειρά σχολίων πού βρίσκονται διάσπαρτα στὰ ἔργα του. Ὁ συγγραφέας ἐστιάζει τὸ ἐνδιαφέρον του στὶς θέσεις τοῦ Euler σχετικὰ μὲ τὴν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, τὴν ψυχὴ, τὴν προκαθορισμένη ἁρμονία, τὴν ψυχολογία, τὸ ζήτημα τῆς αἰτιότητας, τὴ θεοδικία καὶ τὴ Βίβλο.

Evangelische Theologie (τεύχος 3/2010)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Evangelische Theologie* εἶναι ποικίλης ὕλης καὶ φιλοξενεῖ τέσσερις κύριες μελέτες καὶ τὴν κριτικὴ παρουσίαση μίας πρόσφατης βιογραφίας τοῦ Rudolf Bultmann.

Ἡ Christl M. Maier στὴν πρώτη μελέτη («Die Biographie der heiligen Stadt. Jerusalem im Wandel der alttestamentlichen Überlieferung») συγκεντρώνει τὶς παλαιοδιαθηκικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν πόλη τῆς Ἱερουσαλήμ, τὶς ὁποῖες κατανοεῖ ὡς τὴ βιογραφία τῆς Ἁγίας Πόλης. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνάλυση ἐξάγει ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα γιὰ τοὺς κατοίκους, τὴν τοπογραφία τῆς καὶ τὸν ἱερό χώρο τῆς. Ἀξιοποιώντας τὴ φεμινιστικὴ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση ἀναζητᾷ τὶς μεταφορὲς ἐκεῖνες, πού ἀξιοποιοῦνται στὸ βιβλικὸ κείμενο γιὰ νὰ δηλωθεῖ ἡ σχέση τῆς πόλης μὲ τὸν Θεὸ καὶ οἱ ὁποῖες προέρχονται ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν: ἡ πόλη τῆς Ἱερουσαλήμ ὡς θυγατέρα, σύζυγος καὶ χήρα. Καθὼς μάλιστα στὸν Τριτο-

σαΐα ὁ Θεὸς ταυτίζεται μετὰ τὴ μητέρα τῆς Ἱερουσαλήμ, πού τὴν παρηγορεῖ, ἡ πόλις ἐμφανίζεται ὡς ἡ μεσίτρια τῆς θεϊκῆς προστασίας καὶ εὐλογίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξήγηση αὐτῶν τῶν θηλυκῶν μεταφορῶν μετὰ τὴ βοήθεια τῆς ἱστορικῆς συνάφειας ἡ Maier λαμβάνει ὑπόψη τῆς κατὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς καὶ τὸ σύγχρονο ἀναγνωστικὸ κοινὸ αὐτῶν τῶν κειμένων.

Τὸ θέμα τῆς μελέτης τοῦ Max Küchler, πού ἀκολουθεῖ, εἶναι καὶ πάλι ἡ σημασία τῆς Ἱερουσαλήμ ὡς θρησκευτικοῦ τόπου («Die dritten Tempel von Jerusalem. Projekte und Realisationen im Laufe der Jahrhunderte»). Εἰδικότερα, ὁ συγγραφέας περιγράφει πῶς ὁ Ναὸς καθίσταται ὄχι μόνον τόπος μνήμης ἀλλὰ καὶ στοιχεῖο τῆς θρησκευτικῆς ταυτότητας διαφορετικῶν θρησκευτικῶν ομάδων. Αὐτὸ καθίσταται ἰδιαίτερα σαφὲς μέσα ἀπὸ τὶς ἰδέες πού ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ τὸ 2ο ἕως καὶ τὸν 7ο αἰ. στὸς κόλπους τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἑνὸς «τρίτου Ναοῦ». Στὴ μελέτη παρουσιάζεται ἐν συντομίᾳ αὐτὸ τὸ οὐτοπικὸ ἰουδαϊκὸ ὄραμα. Ὁ Küchler θεωρεῖ ἀκολουθώντας τὴν ἐκτίμηση καὶ ἄλλων μελετητῶν ὅτι τὸ Τέμενος τοῦ Βράχου ἀποτελεῖ τὴν ἀρχικὴ ἰσλαμικὴ ἐκδοχὴ τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομώντα καὶ ἔτσι εἶναι οὐσιαστικὰ ὁ τέταρτος στὴ σειρά Ναὸς στὸ ὄρος τῶν ἱερῶν (οἱ ἄλλοι τρεῖς Ναοὶ εἶναι: τοῦ Σολομώντος, τοῦ Ζοροβάβελ καὶ τοῦ Ἡρώδη τοῦ Μεγάλου). Αὐτὴ ἡ ἰσλαμικὴ ἐκδοχὴ ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὶς ποικίλες ἰουδαϊκὲς προσπάθειες ἀνέγερσης τοῦ «τρίτου Ναοῦ» μετὰ ἢ χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ Μεσσία.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὁ Malte Dominik Krüger προσπαθεῖ νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖο ἀπασχόλησε τὴ γερμανικὴ εὐαγγελικὴ θεολογικὴ κοινότητα πρόσφατα (μετὰ ἀφορμὴ τὸν πίνακα τοῦ Georg Baselitz μετὰ θέμα τὴ σταύρωση στὸν εὐαγγελικὸ ναὸ τοῦ Luttrum), ποιὲς ἀπεικονίσεις μποροῦν νὰ ἔχουν θέση μέσα σὲ ἕναν εὐαγγελικὸ ναὸ. Ὁ συγγραφέας συζητᾷ τὶς θέσεις σύγχρονων θεολόγων σχετικὰ μετὰ τὴ θεολογία τῆς εἰκόνας, ὅπως τῶν Paul Tillich, Joseph Ratzinger καὶ Jean-Luc Marion καὶ ἀποπειροῦν νὰ σκιαγραφήσῃ μία εὐαγγελικὴ θεολογία τῆς εἰκόνας, ἀναζητώντας τὴν ἰσορροπία μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ αἰσθητικῶς ἀποδεκτοῦ. Θεωρεῖ ὡς μὴ ἀποδεκτὲς ἀπεικονίσεις τόσο τὶς ἐξιδανικευμένες καὶ αἰσιόδοξες παραστάσεις ὅσο καὶ τὶς ἀπαισιόδοξες ἀποκαλυπτικὲς καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἀνάγκη οἱ παραστάσεις μέσα στὸ ναὸ νὰ ἀξιοποιοῦν τὰ αἰσθητικὰ μέσα γιὰ νὰ διδάξουν τοὺς πιστοὺς.

Στὴν τελευταία μελέτη τοῦ τρέχοντος τεύχους («Messianische Geschichte: Kairos und Chronos. Giorgio Agambens Paulus-Auslegung weiter gedacht») ὁ Gregor Taxacher πραγματεύεται, μετὰ ἀφορμὴ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ τὸν Ἰταλὸ φιλόσοφο Giorgio Agamben, τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου καὶ εἰδικότερα τὴ μεσσιανικὴ του διάσταση. Ἐκτιμᾷ πὸς μία τέτοια μεσσιανικὴ ἐρμηνεία τοῦ χρόνου (ἡ κατανόηση δηλαδὴ τῆς ἱστορίας μετὰ βάση τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ὀργάνωση τῆς χρονολόγησής τῶν ἀνθρώπινων γεγονότων μέσω τοῦ «καιροῦ» τοῦ Μεσσία) εἶναι ἐπαναστατικὴ καὶ ἔχει πολιτικὲς διαστάσεις. Ὁ συγγραφέας συμπεραίνει λοιπὸν ὅτι ἡ παύλεια ἐρμηνεία τοῦ «καιροῦ» δὲν θὰ πρέπει νὰ κατανοηθεῖ ὡς μία προσωπικὴ θρησκευτικὴ ἐμπειρία, ἀλλὰ ὡς ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ

ζωή της ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας: ἡ μεσσιανικὴ προοπτικὴ συνδέει τὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος μὲ τὸ παρὸν τῆς κοινότητας καὶ καθορίζει τὴν ἐσχατολογικὴ τῆς προσδοκία.

Τέλος, ὁ Matthias Dreher στὸ τελευταῖο κείμενο τοῦ τρέχοντος τεύχους («Kritisches Forum: Rudolf Bultmann – eine Biographie») συζητᾷ κριτικὰ τὴν πρόσφατη βιογραφία τοῦ Rudolf Bultmann ἀπὸ τὸν Konrad Hammann.

Zeitschrift für antikes Christentum (τόμος 13, τεῦχος 3/2010)

Τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ τρέχοντος τεύχους («Fragmente des *Testamentum Domini* in georgischer Sprache») εἶναι τῶν Tinatin Chronz καὶ Heinzgerd Brakmann καὶ παρέχει τὴν edition princeps τῆς γεωργιανῆς μετάφρασης τῆς προσευχῆς γιὰ τὸν ἁγιασμό τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ ὕδατος ποὺ σώζεται στὸν Παλαιστινιακὸ Codex Sinaiticus ibericus O.12 (10ος αἰ.). Τόσο αὐτὸ τὸ κείμενο ὅσο καὶ παρόμοια λειτουργικὰ κείμενα ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς διασώζουν ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς προσευχὲς τοῦ *Testamentum Domini* καὶ ἀπνχοῦν τὸ χαμένο σήμερὰ ἑλληνικὸ πρωτότυπο. Μία διαφορετικὴ γεωργιανὴ ἐκδοχὴ τοῦ κειμένου ποὺ ἐκδίδεται ἐδῶ, ἀπαντᾷ σὲ νεότερα χειρόγραφα καὶ ἴσως διασώζει τὴ μετάφραση ἐνὸς ἄλλου ἑλληνικοῦ πρωτότυπου, τὸ ὁποῖο ἐπίσης ἔχει χαθεῖ.

Ὁ Thomas Scott Caulley ἀσχολεῖται μὲ τὴ φύση καὶ τὴν προέλευση τοῦ ἐξῆστικού ἀποσπάσματος στὸν Κώδικα Bodmer (Πάπυρος Bodmer 12). Ὅπως καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα μέσα στὸν Κώδικα Bodmer, τὸ κείμενο πιθανὸν περιέχει ὄλικό ποῦ συγκεντρώθηκε γιὰ ἰδιωτικὴ λατρευτικὴ χρῆση. Οἱ παλαιογραφικὲς ἐνδείξεις δημιουργοῦν ἀμφιβολίες γιὰ τὴν πιθανὴ σύνδεσή του μὲ τὸ «Περὶ Πάσχα» τοῦ Μελίτωνος Σάρδεων. Ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου προτείνει τὴν ἐρμηνεία τοῦ κειμένου ὑπὸ τὸ πρῶτο τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς παράστασης τῶν ἐσχατολογικῶν γάμων καὶ θεωρεῖ ὅτι πιθανὸν στηρίζεται σὲ κάποιο συριακὸ πρωτότυπο. Ἡ φράση «ἄσατε τῇ μητρί» θὰ πρέπει ἐπομένως, σύμφωνα μὲ τὸν Caulley, νὰ συνδέεται περισσότερο μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα παρὰ μὲ τὴν Παναγία ἢ τὴν Ἐκκλησία.

Στὸ τρίτο ἄρθρο («Zur Motivation der tetrarchischen Christenverfolgung») ὁ Philip Aubreville ἀσχολεῖται μὲ τὶς αἰτίες ποὺ ὀδήγησαν στοὺς διωγμοὺς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τετραρχίας (303-311/313). Στὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἄρθρου παρουσιάζονται πέντε τέτοιες ἐξηγήσεις, τὶς ὁποῖες ὡστόσο ὁ συγγραφέας δὲν τὶς θεωρεῖ ἀπόλυτα ἱκανοποιητικὲς. Γι' αὐτὸ στὸ δευτέρου μέρος τοῦ ἄρθρου προτείνει μίαν νέα ὑπόθεση, ἡ ὁποία στηρίζεται στὸν ἀπλὸ κοινωνικὸ μηχανισμό «τῆς ἐνίσχυσης τῆς ταυτότητας μέσω τοῦ ἀποκλεισμοῦ». Ὑποστηρίζει ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐπιλέχθηκαν ὡς στόχος τῶν διωγμῶν, ἐπειδὴ ἦταν διαφορετικοὶ καὶ διότι μίαν τέτοια περιθωριοποίησή τους (μέσω τῶν διωγμῶν) μπορούσε νὰ τονώσει τὴ συλλογικὴ ταυτότητα τῶν κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας λειτουργώντας ὡς ἀντίβαρο στὴν κατάσταση πολιτικῆς ἀστάθειας ποὺ ἀκολούθησε μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ Διοκλετιανοῦ τὸ 305.

Ὁ Christoph Joest στή συνέχεια («Die *Praecepta* Pachoms. Untersuchung zu dem größten Abschnitt der Pachom-Regeln») συζητᾷ τὴν πατρότητα τῶν Κανόνων τοῦ Παχωμίου. Γενικά στὴν ἔρευνα ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ Κανόνες στὴ μορφή πού παραδίδονται σήμερα ἀντικατοπτρίζουν ἓνα στάδιο ὀργάνωσης τῆς παχωμικῆς κοινότητας πολὺ μεταγενέστερο τῆς ἐποχῆς τοῦ Παχωμίου. Σύμφωνα ὁμως μὲ τὸ συγγραφέα τὸ κείμενο τῶν Κανόνων, ἐκτὸς ἀπὸ δύο προσθήκες (108-119 καὶ 129b-143), ἀκολουθεῖ μία σαφῆ καὶ ἀπλὴ δομὴ. Μὲ τὴ βοήθεια ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν μαρτυριῶν ὁ συγγραφέας καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Κανόνες προέρχονται ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Παχωμίου. Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει καὶ γιὰ τὶς δύο προσθήκες, οἱ ὁποῖες θεωρεῖ ὅτι εἶναι ἐπίσης ἔργο τοῦ Παχωμίου.

Τὸ θέμα τοῦ ἄρθρου πὺ ἀκολουθεῖ εἶναι ἡ Βασιλειάδα τοῦ Μ. Βασιλείου («All das ist Zierde für den Ort...». Das diakonisch-karitative Großprojekt des Basileios von Kaisareia»). Ὁ συγγραφέας του, Andreas Müller, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἀρχέτυπο τῆς ιδέας τοῦ Μ. Βασιλείου πρέπει νὰ ἦταν τὰ ἀγυπτιακὰ μοναστήρια τῆς παράδοσης τοῦ Παχωμίου, ὅπου ἀπαντᾷ ὁ συνδυασμὸς διαφόρων ἰδρυμάτων φιλανθρωπικοῦ χαρακτήρα μὲ τὴ μοναστικὴ κοινότητα. Ὁ συγγραφέας μάλιστα διατυπώνει τὴν ὑπόθεση ὅτι ἴσως τὴν ιδέα τὴν ἐμπνεύστηκε ὁ Παχώμιος ἀπὸ τὸ ρωμαϊκὸ στρατὸ (ὄντας ὁ ἴδιος βετεράνος τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ). Ὁ Μ. Βασίλειος ἀνέπτυξε αὐτὴν τὴν ιδέα ἀκόμη περισσότερο καὶ ὀργάνωσε τὰ περὶχωρα τῆς Καισάρειας στὸν τύπο τοῦ μοναστηριοῦ ἀξιοποιώντας τὰ ἤδη γνωστὰ εἶδη ἰδρυμάτων. Στὴν περίπτωση λοιπὸν τῆς Βασιλειάδας παρέχεται ὁ συνδυασμὸς τῶν παλιῶν θεσμῶν μὲ τὴν interpretatio christiana τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Σὲ ὅσους ἔχουν ἀνάγκη παρέχεται ἡ δυνατότητα βοήθειας καὶ συνάντησης μὲ τὸν Θεὸ στὴ Βασιλειάδα.

Στὸ ἐπόμενο ἄρθρο («Madness, Philosophical or Mystical Experience? A Puzzling Text: Pseudo-Clementine *Recognitiones* II 61-69») ἡ Claire Clivaz προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσει τὸ προβληματικὸ κείμενο τῶν Ψευδοκλημέντιων *Recognitiones* II 61 - 69, τὸ ὁποῖο ἐντάσσεται στὴν εὐρύτερη συνάφεια τῆς ἀντιπαράθεσης τοῦ ἀποστόλου Πέτρου μὲ τὸν Σίμωνα Μάγο. Σὲ αὐτὸ περιγράφεται μία συγκεκριμένη πνευματικὴ ἐμπειρία (στὴ σωζόμενη λατινικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου αὐτὴ ὀνομάζεται «extendere mentem»). Σύμφωνα μὲ τὶς φιλολογικὲς μαρτυρίες πού παρέχει ἡ συγγραφέας, παρόμοιες ἐμπειρίες ἐρμηνεύονταν ὡς ψυχικὴ ἀρρώστεια εἴτε ὡς ἰδιαίτερη ἰκανότητα εἴτε ὁμως καὶ ὡς μυστικὴ / φιλοσοφικὴ ἐμπειρία. Σὲ κοινωνικοϊστορικὸ ἐπίπεδο τὸ κείμενο μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς, οἱ ὁποῖες ἀποτυπώνονται σὲ σύγχρονά του κείμενα. Στὴν κατακλείδα τοῦ ἄρθρου ἡ συγγραφέας διατυπώνει τὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ κείμενο τῶν *Recognitiones* ἴσως προέρχεται ἀπὸ τὴ Συρία τοῦ 4ου αἰ.

Ὁ Gert Partoens στὴ συνέχεια («Contradicit apostolus. A particular use of Rom 9,11 in Augustine's Sermo 165») ἀναλύει τὶς παρ. 6-8 τῆς Ὁμιλίας 165 τοῦ ἱ. Ἀγουστίνου, τὴν ὁποία ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἰππώνος ἐκφώνησε πιθανὸν στὰ 417 καὶ στὸ πλαίσιο τῆς πελαγίανῆς ἔριδας. Σὲ αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα παρατίθεται ἓνας φαντα-

στικός διάλογος τοῦ Αὐγουστίνου μὲ κάποιους Πελαγιανούς, οἱ ὅποιοι ὑποστήριζαν ὅτι οἱ ἄνθρωποι γεννιοῦνται ἀθάνατοι καὶ πεθαίνουν ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας τους. Ὁ Αὐγουστίνος ἀντίθετα ἐπιμένει ὅτι ἀκόμη καὶ τὰ ἀγέννητα ἔμβρυα μποροῦν νὰ ἁμαρτήσουν. Ὡς ἐπιχείρημα παραθέτει τὸ Ρωμ 9, 11. Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι ἐδῶ ὁ Αὐγουστίνος δὲν ἀντιπαρατίθεται μὲ μιὰ πραγματικὴ ὁμάδα Πελαγιανῶν οὔτε παραθέτει τὴν αὐθεντικὴ πελαγιανὴ διδασκαλία, ἀλλὰ στόχο ἔχει τὴν ἀπόλυτη ἐξουθένωση τῶν ἀντιπάλων του.

Ἡ σύνδεση τῆς μόρφωσης μὲ τὴν θαυματουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴ ζωὴ τῶν ἁγίων ἀποτελεῖ τὸ θέμα τοῦ ἄρθρου τοῦ Νίκου Καλογερά, πρὸ ἀκολουθεῖ («Education envisioned or The Miracle of Learning in Byzantium»). Ὁ συγγραφέας ἀναζητᾷ στὰ ἀγιογραφικὰ κείμενα τοῦ Βυζαντίου τὶς λογοτεχνικὲς στρατηγικὲς μὲ τὶς ὁποῖες ἡ μόρφωση καὶ ἡ ἐκπληκτικὴ γνῶση συνδέονται μὲ θαυμαστές καὶ ὑπερφυσικὲς ἐμπειρίες. Αὐτὴ ἡ ἐκπληκτικὴ ἐμπειρία μπορεῖ νὰ ἀφορᾷ εἴτε τοὺς συντάκτες τῶν βίων εἴτε τοὺς ἁγίους, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα περιγράφονται. Ὡς ἰδιαίτερο παράδειγμα ὁ συγγραφέας ἀναφέρει τὸ βίο τοῦ Θεοδώρου Ἐδέσσης.

Στὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ τρέχοντος ἄρθρου ὁ Günther Christian Hansen («“Patriarchen” oder “Patriarchate”? (Sokrates, h.e. V 8,14)») προτείνει τὴ γραφὴ «πατριαρχίας» ἀντὶ «πατριάρχας» στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία V 8,14 τοῦ Σωκράτη.

Neue Zeitschrift für systematische Theologie und Religionsphilosophie (τόμος 51, τεῦχος 4/2009)

Στὴν πρώτη μελέτη τοῦ τρέχοντος τεύχους («Freispruch durch Geschichte. Schellings verbesserte Theodizee in Auseinandersetzung mit Leibniz in der Freiheitsschrift») ὁ Thomas Buchheim παρουσιάζει τὴ συζήτηση ἀπὸ τὸν Schelling στὸ ἔργο του *Freiheitsschrift* τῶν θέσεων τοῦ Leibniz περὶ θεοδικίας. Ὁ Schelling ἀσκεῖ κριτικὴ στὸν Leibniz καὶ προτείνει μιὰ νέα λύση, ἡ ὁποία στηρίζεται στὴν ἰδέα ἑνὸς Θεοῦ ὁ ὁποῖος ἐλεύθερα συνεργεῖ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία. Ἀπορρίπτει τὴν ἰδέα τοῦ Leibniz γιὰ τὴ θεϊκὴ ἐπιλογὴ μεταξὺ πολλῶν πιθανῶν κόσμων ὡς ἐπιβεβαίωση τῆς ἐλευθερίας τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ἐκλογὴ τοῦ καλύτερου μεταξὺ των, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀναπόφευκτα θὰ συμπεριελάμβανε τὴν ἐκπλήρωση κάποιου κακοῦ. Ἀντίθετα γιὰ τὸν Schelling ὑπάρχει μόνον ἓνας δυνατὸς καὶ ταυτόχρονα τέλειος κόσμος: τὸ «σύστημα τῆς ἐλευθερίας». Ἐχοντας ἐπίγνωση τῆς ἀγαθότητός του καὶ τῆς παντοδυναμίας του ὁ Θεὸς δημιουργεῖ ἐλεύθερα αὐτὸν τὸν μοναδικὸ πιθανὸν κόσμον, μόνον καὶ μόνον ἐὰν θεωρεῖ ὅτι θέλει καὶ μπορεῖ νὰ ἀναστρέψει μὲ τὴ συνεργία του μέσα στὴν ἱστορία ὅλες τὶς ἀναμενόμενες συνέπειες τῆς ἀνθρώπινης ἐπιλογῆς τοῦ κακοῦ.

Στὴ συνέχεια ἡ Linn Tonstad ἀναλύει δύο σημαντικὲς πλευρὲς τῆς τριαδολογικῆς θεολογίας τοῦ Pannenberg, τὴ διάκριση καὶ τὴν ἱεραρχία μέσα στὴν Ἁγία Τριάδα («“The ultimate consequence of his self-distinction from the Father...”: Difference and Hierarchy in Pannenberg’s Trinity»). Σύμφωνα μὲ τὴ συγγραφέα ἓνα

ἀπὸ τὰ πρωτοποριακὰ στοιχεῖα τῆς τριαδολογίας τοῦ γνωστοῦ συστηματικοῦ θεολόγου εἶναι ὁ τονισμὸς τῆς ἰδέας ὅτι ἡ ἀμοιβαία αὐτοδιάκριση τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι οὐσιαστικῆς σημασίας γιὰ τὴν ἴδια τὴ θεότητα, διότι αὐτὴ λειτουργεῖ διορθωτικὰ ἔναντι τῆς μονομεροῦς κατανόησης τῆς Τριάδας μέσα ἀπὸ τὴν περιγραφή τῶν σχέσεων γέννησης - ἐκπόρευσης. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως ἡ περιγραφή τοῦ Rannenberg συνδέει αὐτὲς τὶς σχέσεις μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴν κένωση μὲ ἓναν τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ ἱεραρχικὴ ὀργάνωση νὰ εἶναι ἀναπόφευκτη καὶ οἱ διακρίσεις μεταξὺ τῶν προσώπων νὰ καταλήγουν σὲ μία ἱεραρχημένη σχέση ποῦ οὐσιαστικὰ ἐπαναλαμβάνει τὰ προηγούμενα μοντέλα περιγραφῆς, ποῦ ὁ Rannenberg ἐπιθυμεῖ νὰ ἀντικαταστήσει. Ἡ συγγραφέας ἀποδίδει αὐτὴν τὴν ἐγγενῆ δυσκολία τοῦ μοντέλου τοῦ Rannenberg στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις συνδέονται στενὰ μὲ τὸ σταυρό, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ σχέσεις τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος νὰ ἔχουν περιορισθεῖ σὲ ἓνα εἶδος ἱεραρχικῆς «τάξεως», ἡ ὁποία ὁμως δὲν εἶναι ἀρκετὰ εὐέλικτη γιὰ νὰ ἀνταποκριθεῖ στοὺς διάφορους τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔρχεται σὲ ἐπαφή μὲ τὸν κόσμο, ὅπως αὐτοὶ περιγράφονται στὴ Βίβλο.

Ἀκολουθεῖ τὸ ἄρθρο τοῦ Michael Coors («Theologische Texttheorie. Theologische Erkundungen zur Textualität der Heiligen Schrift zwischen Ludwig Wittgenstein und Johann Andreas Quenstedt»). Ὁ συγγραφέας ξεκινᾷ μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς Μεταρρύθμισης, ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἡ βάση τῆς θεολογικῆς ἐπιχειρηματολογίας, βρίσκεται στὸ ἐπίκεντρο τῆς κρίσης ποῦ ἀντιμετωπίζει ἡ σύγχρονη εὐαγγελικὴ θεολογία, κάτι ποῦ καθίσταται σαφὲς στὴν περίπτωση τῆς κειμενικότητας τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Προκειμένου νὰ δώσει μία διέξοδο στὸ πρόβλημα ὁ συγγραφέας προτείνει τὴν ἀξιοποίηση τῆς πραγματιστικῆς ἀντίληψης τῆς διαδικασίας κατανόησης, ὅπως αὐτὴ ἀναπτύχθηκε ἀπὸ τὸν Ludwig Wittgenstein: μαθαίνουμε νὰ κατανοοῦμε τὶς γλῶσσες μέσα σὲ πραγματικὲς συνάψεις. Ἐπομένως κατανόηση σημαίνει κατ' ἀρχὴν ἀνταπόκριση στὴ γλῶσσα. Στὴ συνέχεια ὁ συγγραφέας ἀποπειρᾶται νὰ συνδυάσει αὐτὰ τὰ φιλοσοφικὰ δεδομένα μὲ τὴν κλασικὴ λουθηρανικὴ θεολογία περὶ Ἁγίας Γραφῆς, ὅπως αὐτὴ ἀναπτύχθηκε ἀπὸ τὸν Johann Andreas Quenstedt (1685). Τὸ δόγμα τῆς κατὰ λέξιν θεοπνευστίας τοῦ Quenstedt κατανοεῖται μέσα στὴ συνάφεια μίας πνευματολογικῆς ἀντίληψης τῆς πραγματιστικῆς καὶ μὲ προϋποθέσεις κατανόησης τῶν Γραφῶν, ἡ ὁποία τονίζει τὴν παθητικότητα τοῦ ἀναγνώστη καὶ τὴν ἐπενέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσω τοῦ βιβλικοῦ κειμένου (ἀποτελεσματικότητα τῆς Γραφῆς). Τὸ κείμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς αὐτονομεῖται ἔτσι ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς ἀναγνώστες του, κάτι ποῦ εἶναι ἀναγκαῖο ἐξαιτίας τῆς σωτηριώδους λειτουργίας τοῦ Εὐαγγελίου. Ἔτσι ἡ πνευματολογικὴ ἐρμηνεία τῆς ὑλικότητας τοῦ βιβλικοῦ κειμένου (στὴν κειμενικότητά του) μέσα στὸ δόγμα τῆς κατὰ γράμμα θεοπνευστίας, εἶναι μία ἐρμηνεία μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία πιστοποιεῖ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀκούγεται μέσα σὲ αὐτὰ τὰ κείμενα.

Ἡ Rebekka A. Klein στὴ συνέχεια («Die Inhumanität des Animal Sociale. Vier Thesen zum interdisziplinären Beitrag der theologischen Anthropologie») συζητᾷ τὴ συμβολὴ τῆς θεολογικῆς ἀνθρωπολογίας σὲ ἓνα διεπιστημονικὸ διάλογο γιὰ τὴν κοινωνικότητα τῆς ἀνθρώπινος φύσης. Ὑποστηρίζει ὅτι ἡ θεολογία δὲ θὰ πρέπει νὰ υἱοθετήσῃ τὴ βιολογικὴ διάκριση μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζώου γιὰ νὰ περιγράψῃ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνικότητα. Μᾶλλον μπορεῖ νὰ ἐπικεντρωθεῖ στὴν ἠθικὰ σημαντικὴ διάκριση μεταξὺ κοινωνικῆς ἀνθρωπιᾶς καὶ ἀπανθρωπιᾶς. Ἐποὶ ἡ θεολογία πρέπει συγκεκριμενοποιήσῃ μίαν φαινομενολογία διαπροσωπικῶν σχέσεων πού καθιστᾷ δυνατὴ τὴ διάκριση μεταξὺ ἀνθρωπιᾶς καὶ ἀπανθρωπιᾶς χρησιμοποιώντας τὴ λέξη-κλειδί «Θεός».

Στὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ τεύχους ὁ Hans-Martin Barth («Naturalismus, Darwinismus und das Heilige nach Rudolf Otto. Zugleich ein Beitrag zur Vorgeschichte von *Das Heilige*») συζητᾷ τὴ στάση τοῦ R. Otto ἀπέναντι στοῦ νατουραλισμοῦ ἀλλὰ καὶ στοῦ δαρβινισμοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ στὸν τελευταῖο, μολονότι ὁ Otto δὲν τὸν ἀπέρριπτε πλήρως, τὸν θεωροῦσε ἓναν κίνδυνο τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς εὐσέβειας. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τόνιζε ταυτόχρονα τὴν αὐτονομία τῆς πνευματικότητας. Ἐπίσης ὁ Otto ἦταν κριτικὸς ἀπέναντι στὸν νατουραλισμὸ καὶ τὸν ὑπερνατουραλισμὸ καὶ τόνιζε τὴ σημασία τῆς «τεολογίας» στὴ θρησκεία. Στὴ σύγχρονη ὡστόσο στάση ἀπέναντι στοῦ Δαρβινισμοῦ θὰ πρέπει νὰ ὀρισθεῖ ἡ θέση τῆς θρησκείας μέσα στὴν ἐξελικτικὴ σκέψη: δηλ. ἡ θρησκεία ὡς προστασία τῆς βιολογικῆς καὶ πολιτισμικῆς ἐξέλιξης ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς.

*Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη, Λέκτορας Κ.Δ.,
Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας Α.Π.Θ.*

St. Vladimir's Theological Quarterly (τόμος 54, τεῦχος 1/2010)

Τὸ *St. Vladimir's Theological Quarterly* εἶναι τριμηνιαῖο θεολογικὸ ἐπιστημονικὸ περιοδικό, τὸ ὁποῖο ἐκδίδεται ἀπὸ τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Βλαδιμήρου στὸ Crestwood τῆς πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης («OCA» Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἀμερικῆς) ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθ. Paul Meyendorff. Στὸ τρέχον τεῦχος φιλοξενοῦνται τέσσερα ἄρθρα.

Τὸ πρῶτο πολὺ ἐνδιαφέρον ἄρθρο ἔχει συγγραφέα τὸν Παντελῆ Καλαϊτζίδη καὶ τιτλοφορεῖται «From the Return to the Fathers to the Need for a Modern Orthodox Theology». Ὁ συγγραφέας ἀνιχνεύει τὸ πῶς, ἐνῶ ἡ θεολογία τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, ἡ ὁποία ἐκφράζεται μὲ τὸ σύνθημα «Ἐπιστροφή στοὺς Πατέρες», ἐκλήφθηκε ἀρχικὰ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Φλωρόφσκυ ὡς ρηξικέλευθο θεολογικὸ ἀνοιγμα, τὸ ὁποῖο τόνιζε τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας μὲ τὸ σύγχρονο κόσμον καὶ τὰ προβλήματά του, δέχθηκε κατόπιν ἀπὸ ὀρισμένους διαφοροτικὴ ἐρμηνεία καὶ κατανόηση. Οἱ θέσεις τοῦ Φλωρόφσκυ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, προσλήφθηκαν ὡς μίαν βολικὴ καὶ ἀσφαλῆ θεολογικὴ ἐσωστρέφεια, ἡ ὁποία ὀδήγησε σὲ γενικὴ καχυποψία ἔναντι τῶν «Δυτικῶν» καὶ στοῦ συντηρητικὸ ἀναμίσγμα τῶν θέσεων τῶν πατέρων ὡς ἓνα Ὁρθόδοξο *consensus patrum*

άντιστρόφως ανάλογο μὲ τὸ *sola scriptura* τῶν Προτεσταντῶν. Μὲ τὴν τελικὴ ἐπικράτηση αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας τῶν θέσεων τοῦ Φλωρόφσκυ πνίγηκαν ὄχι μόνο οἱ ἀρχικὲς θέσεις τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιδοφόρες δυνατότητες θεολογικῆς ἀνανεώσεως ποὺ παρουσίαζε ἡ λεγόμενη «Ρωσικὴ» θεολογικὴ παράδοση. Ὑπάρχει, ἐπομένως, ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὴ δημιουργία μίας σύγχρονης Ὁρθοδόξου θεολογίας, ἡ ὁποία θὰ πρέπει νὰ ἀρθρώσει ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα ποὺ δὲν ἀρθρώσε ἢ δὲν μποροῦσε νὰ ἀρθρώσει ποτὲ ἡ πατερικὴ σκέψη, οὕτως ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ συνδιαλέγεται οὐσιαστικὰ ἢ Ἐκκλησία μὲ τὸ σύγχρονο κόσμο.

Τὸ δεῦτερο ἄρθρο εἶναι τοῦ David J. Dunn καὶ τιτλοφορεῖται «Her That is No Bride»: St. Thecla and the Relationship Between Sex, Gender, and Office». Ὁ συγγραφέας, βασισμένος στὶς ἀπόκρυφες «Πράξεις Παύλου καὶ Θέκλας», θέλει νὰ ἀποδείξει πὼς τὸ γνωστὸ «εἰκονικὸ» ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν δὲν στέκει. Συγκεκριμένα ὑποστηρίζει ὅτι ὁ π. Thomas Horko ποὺ χρησιμοποιοῖ τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ δὲν κάνει διάκριση μεταξὺ «γένους» (ὁ ὀρισμὸς τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἐν μέρει ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ) καὶ «φύλου» (τὸ ὁποῖο ἐξαρτᾶται καθαρὰ ἀπὸ τὴ βιολογία). Ἡ Θέκλα «βαπτίζει» τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ φορᾶ ἀνδρικὰ ροῦχα, ἄρα τὸ γένος δὲν παρουσιάζεται ὡς κάτι τὸ σταθερὸ οὔτε ὡς ἐμπόδιο γιὰ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων. Ἐπομένως, τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Horko στηρίζεται μόνο στὸ φύλο, ἀλλὰ εἶσι ἀναβιώνεται ἡ θέση τῶν Δονατιστῶν ὅτι τὰ μυστήρια ἐξαρθρῶνται ἀπὸ ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ τοῦ λειτουργοῦ (ὅπως ἡ ἠθικὴ ζωὴ). Ἡ λογικὴ συνέχεια, ὁμως, τῆς ἀπορριπτέας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία αἰρετικῆς αὐτῆς θέσεως, εἶναι ὄχι μόνο ὅτι ὁ λειτουργὸς τῶν μυστηρίων πρέπει νὰ εἶναι *ἄνδρας*, ἀλλὰ, γιὰ ὅτι καὶ *Ἰουδαῖος* καὶ *ἄγαμος* ὅπως ἦταν ὁ Χριστός; Ἄν δεχθοῦμε δηλαδὴ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὡς μυστήριον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ γονίδια XX ἢ XY τῶν λειτουργῶν τῆς (!) τελικὰ καταλήγουμε σὲ σαφῶς μαγικὴ ἀντίληψη τῶν μυστηρίων.

Τὸ τρίτο ἄρθρο μὲ τίτλο «A Witness to Theosis Effected: Maximus Confessor on the Lord's Prayer» καὶ συγγραφέα τὸν Daniel J. Nides ἐξετάζει τὴ διδασκαλία τοῦ ἁγ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ περὶ προσευκῆς καὶ θεώσεως, ὅπως καταγράφεται στὴν «Ἐρμηνεία εἰς τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν». Κατὰ τὸν συγγραφέα, ὁ ἁγ. Μάξιμος συνεχίζει τὴν παράδοση τοῦ Ὁριγένη καὶ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, ὅπου ἡ προσευχὴ (αἰτήσεις) ὑφίσταται ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσει τὴν προδιάθεση νὰ δέχεται ἐλεύθερα αὐτὰ ποὺ ὁ Θεὸς «ἤδη» ἔχει προορίσει γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὴ ζωὴ τοῦ προσευχομένου προσώπου κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος «ἀφομοίωσε» ἐντελῶς στὴ ζωὴ του τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. Ἡ κίνηση αὐτὴ τῆς ψυχῆς ἐμπεριέχεται ἰδιαίτερα στὸ νόημα τῆς Κυριακῆς Προσευκῆς, ἡ ὁποία καλλιεργεῖ κατάλληλα τὴ διάθεση αὐτὴ καὶ καταλήγει στὴ θέωση, ἐφόσον γίνεται στὸ ἐκκλησιαστικὸ πλαίσιο τῆς ἀκρίσεως καὶ τῆς μυστηριακῆς ζωῆς.

Στὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ τεύχους μὲ τίτλο «John Damascenes Notion of Being: Essence vs. Hypostatical Existence», ἡ συγγραφέας Anna Zhyrkova ἐξετάζει τὴν ὄντολογικὴ διδασκαλία τοῦ ἁγ. Ἰωάννου Δαμασκνοῦ, ὅπως καταγράφεται στὰ «Φιλοσοφικὰ Κεφάλαιά» του. Ἡ συγγραφέας δείχνει πὼς, παρὰ τὴ σαφῆ χρῆση

της ἀριστοτελικῆς ὀρολογίας, ὁ Δαμασκνὸς παρέχει καινούργιο χριστιανικὸ περιεχόμενο στὶς ἀριστοτελικὲς αὐτὲς ἔννοιες καὶ ἔτσι γίνεται πρόδρομος τῆς ἀνεπτυγμένης βυζαντινῆς σκέψεως στὸ θέμα τοῦ «εἶναι», συνεχίζοντας τὴν παράδοση τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, τοῦ Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου καὶ τοῦ Λεοντίου Βυζαντίου, ὅπως καὶ τῶν μεγάλων Καππαδόκων Πατέρων. Ὁ ἅγ. Ἰωάννης κάνει σαφῆ διάκριση μεταξὺ οὐσίας-φύσεως καὶ ὑποστάσεως (μολονότι δὲν χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο «πρόσωπο»). Τὸ πραγματικὸ εἶναι συνδέεται πάντοτε μὲ τὴν ὑπαρξὴ συγκεκριμένων ὑποστάσεων· δηλαδή, ὅλα ὅσα ὑπάρχουν, ἀκόμη καὶ ὁ Θεός, εἶναι ἐνυπόστατα ὄντα, τίποτε δὲν ὑφίσταται ποτὲ ὡς «γυμνή» οὐσία.

Worship (τόμος 84, τεῦχος 4/2010)

Τὸ *Worship* εἶναι ἓνα διμηνιαῖο θεολογικὸ ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ πὸν ἀσχολεῖται μὲ τὴ λειτουργικὴ ἀνανέωση, τὸ ὁποῖο ἐκδίδεται ἀπὸ τοὺς Βενεδικτίνους μοναχοὺς τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου στὸ Collegeville, Michigan, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑπεύθυνοι καὶ γιὰ τὸν γνωστὸ ἐκδοτικὸ οἶκο «Liturgical Press». Στὸ τρέχον τεῦχος φιλοξενοῦνται τρεῖς ἄρθρα.

Στὸ πρῶτο ἄρθρο μὲ τίτλο «Worship and Ecology» τοῦ David N. Power, ὁ συγγραφέας τονίζει ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τῆς πράξεως τῆς Δημιουργίας, ὅπως καταγράφεται στὸ βιβλίο τῆς Γενέσεως, εἶναι παρὼν σὲ κάθε πτυχῆ, «μέρος καὶ κίνηση τῆς κτίσεως». Ἡ οἰκολογικὴ κρίση προέρχεται ἀπὸ τὴν λήθη καὶ συσκότιση τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, ἡ ὁποία ἐν συνέχειᾳ προέρχεται ἀπὸ τὴν ὕβρη τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἰδιοτελῆ ἐπιθυμία του νὰ καταδυναστεύει τὴν κτίση. Ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ νὰ εἴμαστε «οἰκονόμοι» τῆς κτίσεως διαστρεβλώθηκε σὲ χρησιμοθηρικὴ ἐκμετάλλευση τῆς δημιουργίας ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Αὐτὴ, ὅμως, ἡ ἀλαζονικὴ στάση ἔχει περάσει πλέον στὴ δυτικὴ κουλτούρα σὲ τέτοιο βαθμὸ πὸν οἱ Καθολικοὶ τῆς Ἀμερικῆς (οἱ ὁποῖοι ὑποτίθεται ὅτι θὰ ἦσαν ἐγγύτεροι στὶς πατερικὲς διδασκαλίες γιὰ τὸ θέμα αὐτό) εἶναι αὐτοὶ πὸν λιγότερο ἀπὸ ὄλους ἔχουν ἐνημερωθεῖ καὶ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό.

Τὸ δεύτερο ἄρθρο μὲ τίτλο «The Church's Laity: Called to be Creation's Priests», ἡ συγγραφέας Georgia Masters Keightley, ξεκινώντας ἀπὸ τὶς θέσεις τοῦ Μητρ. Περγάμου Ἰωάννη Ζηζιούλα περὶ ἀνθρώπου ὡς ἱερέως τῆς κτίσεως, ἀνιχνεύει πῶς βιωνόταν ἡ πραγματικότητα αὐτὴ στὴν πρῶτη λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Δύσεως καὶ πῶς ἄλλαξε μεταγενεστέρως καὶ λησμονήθηκε σχεδὸν ὀλοσχερῶς. Ἐνῶ πρὶν τὴν ἐποχὴ τῆς πρῶτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου στὴ Δύση οἱ λαϊκοὶ εἶχαν ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὴν Εὐχαριστία –μάλιστα πραγματοποιοῦνταν πομπὴ λαϊκῶν πὸν ἔφεραν πρόσφορα καὶ οἶνο τῆς δικῆς τους παραγωγῆς– σύντομα μετὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἀζύμων λησμονήθηκε αὐτὴ ἡ ἔννοια τοῦ «δώρου» καὶ ὁ σύνδεσμος τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κανονικοῦ ἄρτου τοῦ τραπέζιοῦ τους μὲ τὴν Εὐχαριστία. Τελικὰ, ἡ Εὐχαριστία ἔγινε ἡ ἀφηρημένη ἐξωκοσμικὴ ὄστια πὸν προπαρασκευάζονταν ἀπὸ ἀπόκοσμοι μοναχοὺς γιὰ μία ἀπόκοσμη ἀκολουθία. Δηλαδή, ἡ ἔννοια τοῦ ἀπλοῦ πιστοῦ ὡς «ἱερέως τῆς κτίσεως» λησμονήθηκε. Ἡ συγγραφέας

συμφωνεί με τὸν Ἰωάννη Ζηζιούλα ὅτι ἡ οἰκολογικὴ κρίσις εἶναι κατὰ βάσιν πνευματικὴ κρίσις. Ἐπομένως, ὁ μόνος τρόπος νὰ βελτιωθεῖ ἡ κατάσταση εἶναι νὰ ἀποκτήσουν ἐν νέου οἱ λαϊκοὶ τὸν ἐνεργὸ ρόλο τους ὡς «συλλειτουργοί» τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Τὸ τρίτο ἄρθρο τοῦ Awet Andemicael ποὺ τιτλοφορεῖται «The Broken Music of Humanity at Full Stretch» ἀσχολεῖται μὲ τὸ πρόβλημα τῆς λατρευτικῆς ἢ λειτουργικῆς μουσικῆς. Πολλὲς φορές, λόγω ὁμοιοτήτων μὲ τὴν «κοσμικὴ» μουσικὴ, ἡ λειτουργικὴ μουσικὴ δὲν μᾶς ὀδηγεῖ στὸν Θεὸ ἀλλὰ στὸν ἑαυτὸ μας ἢ σὲ πράγματα ἄσχετα ἀπὸ τὴ λατρεία. Πόσο πρέπει νὰ διαφέρει ἡ λεγομένη «θρησκευτικὴ» μουσικὴ ἀπὸ τὴν «κοσμικὴ»; Μία τέτοια διαφοροποίηση ἀποδεικνύεται ἀπορριπτέα, ἐφόσον οἱ ἀλληλοεπιδράσεις εἶναι ἀναπόφευκτες στὴ μουσικὴ καὶ ἡ δημιουργία τέτοιων (ψευδεπίγραφων) στεγανῶν ὀδηγεῖ σὲ μανικαϊστικὸ δυαλισμὸ, ὅπου ἡ μουσικὴ διακρίνεται σὲ «ιερὴ» καὶ σὲ «βέβηλη», ἐνῶ ὁ Θεὸς πρέπει νὰ διεισδύει σὲ κάθε πτυχὴ τῆς καθημερινότητος τοῦ χριστιανοῦ («humanity at its full stretch» - στὴν ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου). Τὸ δίλημμα τελικὰ ἀποδεικνύεται ψευδές, ἐφόσον ἡ ἐμπειρία τῆς μουσικῆς εἴτε αὐτὴ εἶναι καθαρὰ «λειτουργικὴ» εἴτε «κοσμικὴ», ἀποτελεῖ ἔμμεση μαρτυρία τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξαργυρᾶται τελικὰ ἀπὸ τὴ στάση ζωῆς τοῦ λήπτη, ἐφόσον κατὰ τὴ χριστιανικὴ στάση ὅλα προσλαμβάνονται καὶ εἶναι δυναμικὰ ἱερά.

Studia Liturgica (Τόμος 39, τεῦχος 2/2009)

Τὸ *Studia Liturgica* ἐκδίδεται ἀπὸ τὸ Societas Liturgica καὶ εἶναι ἓνα τριμηνιαῖο διεθνὲς θεολογικὸ ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴ λειτουργικὴ ἔρευνα καὶ ἀνανέωση. Τὸ τρέχον τεῦχος φιλοξενοῦνται ὀκτὼ ἄρθρα.

Στὸ πρῶτο ἄρθρο μὲ τίτλο «What is the Relationship Between Liturgy and the Arts?», ὁ συγγραφέας David S. Stancliffe ἀσχολεῖται μὲ τὴ διαδικασία δημιουργίας χώρων λατρείας στὸ σύγχρονο κόσμο. Παρατηρεῖ ὅτι ὑπάρχει ἡ τάση οἱ χώροι λατρείας ποὺ κτίζονται σήμερα, ὅπως καὶ ἡ μουσικὴ ποὺ χρησιμοποιεῖται, νὰ ταιριάζουν ὅλο καὶ περισσότερο μὲ τὰ ἥθη καὶ τὶς ἐπιθυμίες «τοῦ κόσμου τούτου», κάτι τὸ ὁποῖο μᾶς ὀδηγεῖ στὸν ἑαυτὸ μας καὶ στὶς ἐπιθυμίες μας καὶ ὄχι στὸν Θεό. Ἀντίδοτο τοῦ προβλήματος μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει ἡ ἐκπαίδευση τῶν σημερινῶν λειτουργιολόγων καὶ σχεδιαστῶν λατρευτικῶν χώρων ὄχι μόνον στὴν ἀρχαία λειτουργία ἀλλὰ καὶ στὴν εὐρύτερη πολιτισμικὴ παράδοση τοῦ μέρους ὅπου κτίζονται οἱ καινούργιοι ναοί. Πρέπει, δηλαδή, νὰ εἶναι γνώστες τῆς ἀρχιτεκτονικῆς (ἀρχαίας ἀλλὰ καὶ σύγχρονης), τῆς μουσικῆς, τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς θεολογικῆς ἀνθρωπολογίας γιὰ νὰ μποροῦν νὰ σχεδιάζουν λατρευτικούς χώρους ποὺ ἐλευθερώνουν ἀλλὰ καὶ ὀριοθετοῦν τὴ λατρεία.

Τὸ δεύτερο ἄρθρο εἶναι τοῦ John Baldwin καὶ τιτλοφορεῖται «Sacrosanctum Concilium and the Reform of the Liturgy Forty-Five Years Later». Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ὀρόσημου τῆς ἐπετείου τῶν 45 χρόνων ἀπὸ τὴ Β' Βατικανὴ Σύνοδο τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, ὁ γνωστὸς Ἰησοῦτης καθηγητὴς τοῦ Boston College σχολιάζει τὶς

ἀρνητικές κρίσεις πολλῶν πιστῶν γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς Συνόδου αὐτῆς ὡς λανθασμένες καὶ πρόωρες. Τονίζει μᾶλλον τὰ θετικά στοιχεία ποὺ εἰσῆχθησαν ἀπὸ τότε ποὺ πολλοὶ σήμερα ἐκλαμβάνουν ὡς δεδομένα ὅπως α) ἡ χρῆση τῆς καθομιλουμένης γλώσσας στὴ λατρεία, β) ἡ ρύθμιση τῶν λειτουργικῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἁγίας Γραφῆς τοῦ λειτουργικοῦ ἔτους καὶ γ) ἡ ἀναβίωση τῆς ἀκολουθίας τοῦ βαπτίσματος γιὰ τοὺς ἐνπλικούς. Ἀκόμη, ὅμως, χρειάζεται νὰ γίνει ἐργασία στὰ πεδία τῆς ἐνεργοῦς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ στὴ λατρεία, τῆς συμμετοχῆς τῶν λαϊκῶν στὸ ποιμαντικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴ δημιουργία πνεύματος βαθύτερης εὐλάβειας στὶς ἀκολουθίες. Ἡ ἀνανέωση ποὺ ξεκίνησε στὴ δεκαετία τοῦ ᾽60 εἶναι ἐν πλῶ, ἀλλὰ γιὰ νὰ καρποφορήσει τελικὰ χρειάζεται συνεχῆς μόχθος ἀκόμη ἐκ μέρους τῶν πιστῶν, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ δώσουν πολὺ ἔμφαση στὰ προαναφερόμενα στοιχεῖα καὶ γενικὰ στὴν «πνευματικὴ ἀνανέωση τῆς λειτουργίας».

Τὸ τρίτο ἄρθρο εἶναι τοῦ Arnaud Join-Lambert καὶ τιτλοφορεῖται «The Meaning of Christian Festivals in the Emerging Post-Christendom: A Reflection Prompted by the Resurrection of Pentecost Monday in France» ὁ συγγραφέας ἐπικεντρῶνεται στὴν ἔννοια τῆς χριστιανικῆς ἐορτῆς στὴ σημερινὴ ἐποχὴ τῆς μετανεωτερικότητας στὴν Εὐρώπη καὶ συγκεκριμένα στὴ Γαλλία. Ποιὸς εἶναι ὁ σύνδεσμος τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου μὲ τὶς ἐορτές; Ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τὰ ἀνθρωπολογικά, πολιτισμικά, συμβολικά καὶ ποιμαντικά στοιχεῖα τῶν ἐορτῶν ποὺ προσφέρουν στὸ εὐρύτερο κοινό. Κοντολογίς, προσφέρουν γλῶσσα ποὺ ἐκφράζει τὶς ἄρρητες πτυχές τῆς ζωῆς καὶ δίνουν νόημα στὴν καθημερινότητα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, οἱ ἐορτές αὐτές θὰ ἐπιβιώνουν μέχρι νὰ βρεθεῖ ἰσάξιο ὑποκατάστατο ποὺ νὰ πληροῖ τὶς ἀνάγκες αὐτές ἀκόμη καὶ στὴν ἐκκοσμηκευμένη κοινωνία τῆς Γαλλίας. Στὴν περίπτωση τῆς Γαλλίας, ὅμως, γιατί νὰ μὴν ὑπάρχει ἡ ἴδια ἀντιμετώπιση γιὰ τὶς ἐορτές τῶν Ἑβραίων, τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἄλλων; Στὸ μέλλον, ἐπομένως, εἶναι βέβαιο ὅτι ἀναμένονται πολλαπλές συζητήσεις καὶ συγκρούσεις ἰδίως σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ τῶν χριστιανικῶν ἐορτῶν.

Τὸ τέταρτο ἄρθρο εἶναι τοῦ Kevin J. Moroney καὶ τιτλοφορεῖται «The Church of Ireland's Eucharistic Prayer 3: Revision and Analysis». Ὁ συγγραφέας ἀνιχνεύει τὴν ἐξέλιξη μίας εὐχαριστιακῆς εὐχῆς («Ἀναφορὰ Γ'») στὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία τῆς Ἰρλανδίας σὲ σχέση μὲ μίαν ἄλλη παρόμοια Ἀναφορὰ (Η') στὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε ἡ «Γ'». Ἐξετάζει συγκεκριμένα πῶς διαφέρει ἀπὸ τὴν δίδυμη ἀδελφὴ της στὴν Ἀγγλία καὶ ἐστιάζει στὰ λειτουργικὰ καὶ θεολογικὰ χαρακτηριστικά τῆς εὐχῆς αὐτῆς. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἔχει ὡς σκοπὸ νὰ ἀποδείξει πῶς ἡ εὐχὴ αὐτὴ εἶναι προῖον τῆς πρὸ ρηξικέλευθης ἀναθεωρήσεως στὴν ἱστορία τῆς Ἰρλανδέζικης Ἀγγλικανικῆς εὐχαριστιακῆς πρακτικῆς.

Στὸ πέμπτο μελέτημα μὲ τίτλο «Scripture and Liturgy: Offering Christ» ὁ συγγραφέας ἀπὸ τὴν Εὐαγγελικὴ Θεολογικὴ Σχολὴ στὸ Evanston, Illinois τῶν Η.Π.Α., E. Byron Anderson κάνει ὁρισμένες ἀποκαλύψεις ποὺ εἶναι κοινὸς τόπος γιὰ τοὺς

Ὁρθοδόξους. Ὁ συγγραφέας κάνει τὴν ἐπαναστατικὴ γιὰ τοὺς προτεστάντες ἀποκάλυψη ὅτι στὴν ἀπαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου σὲ λειτουργικὰ πλαίσια καὶ στὸ «μοίρασμα» τοῦ εὐχαριστιακοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου δίδεται ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Αὐτὸ σὲ πλήρη ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴ συννηθισμένη προτεσταντικὴ δοξασία ὅτι τὰ μυστήρια καὶ ἡ *ἐπίσημη λειτουργικὴ ἀπαγγελία* τῆς Βίβλου ἀποτελοῦν «εἰσβολή» στὴν «πραγματικὴ λατρεία». Ὁ συγγραφέας, ὅμως, ἀνιχνεύοντας τὴν ἱστορία τῆς πρώιμης Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Καινὴ Διαθήκη συμπεραίνει ὅτι ἦδη ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ, Ἁγία Γραφὴ καὶ Μυστήριον ἦταν ταυτόσημες πραγματικότητες μὲ τὶς τελετὲς καὶ τὴν λειτουργία. Ἐπομένως, χωρὶς λειτουργικὰ πλαίσια τὸ Εὐαγγέλιον γίνεται ἕνα ἀπλὸ βιβλίον καὶ ἡ Εὐχαριστία γίνεται ἕνα ἀπλὸ δεῖπνον.

Στὸ ἕκτο ἄρθρον, πού τιτλοφορεῖται «*And We Beseech Thee to Send Down Thy Holy Spirit*»: *History, Liturgy, and Theology in the Epiclesis Text of the Divine Liturgy of St. Gregory*», ὁ συγγραφέας Jack Turner ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα τῆς ἐπικλήσεως στὴ λειτουργία «δυτικῶν ρυθμῶν» πού χρησιμοποιεῖται ἀπὸ μερικοὺς Ὁρθοδόξους στὴ Δύση. Συνήθως οἱ Ὁρθόδοξοι εἰσάγουν στὶς λειτουργίες αὐτὲς τὴ συννηθισμένη ἐπικλήση ὅπως ἐμφανίζεται στὴ λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου γιὰ νὰ τὶς «διορθώσουν». Ὁ συγγραφέας καταδεικνύει πὼς ἡ πράξη αὐτὴ εἶναι λανθασμένη καὶ προέρχεται ἀπὸ ἀντίδραση τῶν Ὁρθοδόξων στὴ δυτικὴ σχολαστικὴ διδασκαλία ὅτι ἡ «στιγμὴ» τοῦ καθαγιασμοῦ τῶν δώρων εἶναι τὰ λεγόμενα ἰδρυτικὰ ἢ συστατικὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας λόγια (*verba*), «λάβετε φάγετε...» κ.λπ., ἐνῶ οἱ Ὁρθόδοξοι ἐπιμένουν στὴν ἐπικλήση ὡς τὴν πραγματικὴ «στιγμὴ». Ὁ συγγραφέας δείχνει ὅμως πὼς ἀκόμη καὶ στὴν Ἀνατολὴ οἱ ἀρχαῖες λειτουργίες δὲν εἶχαν πάντοτε αὐτὴν τὴ μορφή ἐπικλήσεως πού ἀπευθυνόταν στὸ Ἅγιον Πνεῦμα (ὑπῆρχε ἐπικλήσεις πού ἀπευθυνόταν στὸν Χριστό) καὶ ὅτι οἱ καθαρὰ δυτικὲς λειτουργίες συνήθως εἶχαν τὴ δική τους ἐκδοχὴ τῆς ἐπικλήσεως πού εἶχε οὐσιαστικὰ τὴν ἴδια λειτουργία μὲ τὴν ἀνατολικὴ ἐκδοχὴ ὅπως γνώριζε καλὰ καὶ ὁ Νικόλαος Καβάσιλας (ἀντὶ νὰ καλέσουν τὸ Πνεῦμα νὰ κατέβει «ἀνέβαζαν» τὰ δῶρα στοὺς οὐρανούς νὰ καθγιασθοῦν).

Τὸ ἔβδομο ἄρθρον εἶναι τοῦ David H. Tripp καὶ τιτλοφορεῖται «*Liturgists in the Service of the Church (and the Churches) Integrity: A Word of Thanks to Two Senior Colleagues*». Ὁ συγγραφέας ἀποτίει φόρον τιμῆς σὲ δύο λειτουργιολόγους, τὸν Ἀμερικανὸ Ἀγγλικανὸ Leonel Lake Mitchell καὶ τὸν Γερμανὸ Λουθηρανὸ Alexander Volker, γιὰ τὶς συνεισφορὰς τοὺς στὶς ἐκκλησίες τοὺς καὶ γενικὰ στὴ χριστιανοσύνη. Περιγράφει συγκεκριμένα τὶς μεγάλες συμβολὲς τῶν δύο ἐρευνητῶν στὴ λειτουργικὴ ἀνανέωση καὶ στὴν ἀναβίωση καὶ ἐπανεκτίμηση τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοὺς Προτεστάντες.

Τὸ ὄγδοο ἄρθρον «*A Selected Bibliography on Liturgy and Ecumenism (1990-2009)*» εἶναι τῆς Stephanie A. Budway. Ἀποτελεῖ μιὰ ἐκτεταμένη βιβλιογραφία γιὰ τὴ λειτουργικὴ ἔρευνα καὶ τὸν Οἰκουμενισμό.

Pro Ecclesia (τόμος 19, τεύχος 2/2010)

Τὸ *Pro Ecclesia* ἐκδίδεται ἀπὸ τὸ Κέντρο γιὰ τὴν Καθολικὴ καὶ Εὐαγγελικὴ Θεολογία. Εἶναι ἐπιστημονικὸ θεολογικὸ περιοδικὸ πὸν ἀσχολεῖται συγκεκριμένα μὲ τὴν Καθολικὴ καὶ τὴν Εὐαγγελικὴ θεολογία ἀλλὰ σκοπεύει νὰ δώσει σύγχρονη ἔκφραση στὴ μία ἀποστολικὴ πίστη ὅπως ἐμφανίζεται σὲ ὅλες τὶς χριστιανικὲς παραδόσεις. Στὸ τρέχον τεύχος φιλοξενοῦνται τρία ἄρθρα.

Τὸ πρῶτο πολὺ ἐνδιαφέρον ἄρθρο εἶναι τῆς Sarah Hinlicky Wilson τοῦ Ἰνστιτούτου γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴ Ἔρευνα (Institute for Ecumenical Research) στὸ Στρασβούργο τῆς Γαλλίας καὶ τιτλοφορεῖται «Tradition, Priesthood, and Personhood in the Trinitarian Theology of Elisabeth Behr-Sigel». Κάνει μία ἱστορικὴ ἀναθεώρηση ὄλων τῶν ἐπιχειρημάτων κατὰ τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν γιὰ νὰ ἀναιρέσει τὸ λεγόμενο «εἰκονικὸ» ἐπιχείρημα πὸν τελικὰ ἐπικράτησε σήμερα. Τὰ σύγχρονα ἐπιχειρήματα ἐπικεντρώνονται εἴτε στὴ φύση τῆς *παραδόσεως* εἴτε στὴ φύση τῆς *ἱερωσύνης* ἢ στὴ φύση τοῦ *φύλου* καὶ τοῦ *προσώπου*. Τὸ τελευταῖο ὁδηγεῖ στὸ γνωστὸ «εἰκονικὸ» ἐπιχείρημα καὶ ἡ συγγραφέας δείχνει πὸς ἡ ὠριμὴ πλέον Behr-Sigel κατάφερε νὰ ἀποδείξει τὶς ἀδυναμίες τοῦ τελευταίου ἐπιχειρήματος, χρησιμοποιώντας ὀρισμένους θέσεις τοῦ Λόσσου. Τὸ πρόσωπο δὲν ὀρίζεται ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικά του, ἐπομένως τὸ φύλο εἶναι μὲν μέρος κάθε συγκεκριμένου προσώπου, ἀλλὰ δὲν ὀρίζει τὸ πρόσωπο. Τὸ μόνον πὸν ὀρίζει τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο εἶναι ἀκριβῶς ἡ τάση νὰ *ὑπερβαίνει* τὰ ὀποιαδήποτε δεδομένα τῆς φύσεώς του ἀκόμη καὶ τὸ φύλο. Ἐπομένως, τὸ «εἰκονικὸ» ἐπιχείρημα τελικὰ κάνει τὸ κλασικὸ δυτικὸ λάθος νὰ ὑποτάσσει τὸ πρόσωπο στὴ φύση του καὶ δὲν στέκει ὡς ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν.

Στὸ δεῦτερο ἄρθρο πὸν τιτλοφορεῖται «Trinity and Exegesis» ὁ Καθηγητὴς τῆς Βιβλικῆς Θεολογίας στὸ Princeton C. Clifton Black ἐπιχειρεῖ μία τριαδολογικὴ ἔρμηνεία τῆς *Σοφίας Σειράχ*. Μία τέτοια ἔρμηνεία εἶναι δυνατὴ ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει ρητὴ ἀναφορὰ στὴν Ἁγία Τριάδα, π.χ., διότι ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο κείμενον πὸν ἐξετάζεται, καθόσον προέρχεται ἀπὸ μία ὀλόκληρη παράδοση καὶ πολιτισμὸ. Γιὰ νὰ κάνει σωστὴ ἔρμηνεία ὁ ἐξηγητὴς πρέπει νὰ λαμβάνει ὄλα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὅπ' ὄψιν του. Ἐπομένως, καταλήγει, μία σωστὴ ἔρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνεται ἔξω ἀπὸ τὸ πλαίσιο μίας κοινότητος καὶ ἐνὸς «κανόνα πίστεως», ἐφόσον τὰ ἴδια τὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης διαμορφώθηκαν ἀκριβῶς σὲ τέτοια πλαίσια καὶ ἀναφέρονται τελικὰ στὰ ἐρῶτερα αὐτὰ πλαίσια.

Τὸ τρίτο ἄρθρο τιτλοφορεῖται «The Metaphysics of Divine Self-Donation». Ὁ συντάκτης τοῦ John R. Meyer χρησιμοποιώντας κυρίως κείμενα τοῦ Ἀδγουστίνου καὶ τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη καταλήγει στὰ ἔξῃς συμπεράσματα γιὰ τὶς ἐπιπτώσεις τῆς Τριαδικῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ «δωρεὰ» (*donation*) τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Χριστοῦ στοὺς ἀνθρώπους ἐν χρόνῳ κάνει τοὺς πιστοὺς «τέκνα Θεοῦ» καὶ αὐτὸ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ὑπερβαίνουν τὸν ἑαυτό τους (δηλαδὴ νὰ εἶναι ἄνθρωποι καὶ ὄχι ἀπλῶς ζῶα). Ἡ δωρεὰ αὐτὴ τοὺς ἐπιτρέπει νὰ συμμετάσχουν στὴ ζωὴ

τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ νὰ κάνουν διάλογο μὲ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Τὰ θεῖα πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος κατέχουν τὴ θεία φύση μὲ διαφορετικό, δηλαδή, προσωπικό τρόπο. Ἐπομένως καὶ τὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα συμμετέχουν στὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ μὲ προσωπικό, ἀνόμοιο καὶ ἀνεπανάληπτο τρόπο (βλ. Β' Πέτρο.). Ἡ υἱοθεσία τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα δὲν θὰ ἦταν δυνατὴ χωρὶς τὴν ἐνσάρκωση, ἐφόσον ὁ Λόγος εἶναι ὁμοούσιος τοῦ Πατρὸς καί, ἐπομένως, ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ μόνος σύνδεσμός μας μὲ τὸν Θεὸ Πατέρα. Αὐτὴ ἡ «δωρεά» τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους εἶναι τὸ μεγαλύτερο δῶρο τοῦ Θεοῦ σὲ ἡμᾶς καὶ μόνο αὐτὸ οὐσιαστικά μᾶς κάνει νὰ εἴμαστε «ἄνθρωποι». Ἐπομένως, ἀκόμη καὶ χωρὶς τὴν πώση θὰ γινόταν ἡ ἐνσάρκωση, διότι μόνο διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως προσεγγίζουμε τὶς πλήρεις δυνατότητές μας ὡς ἀνθρώπινα πρόσωπα.

*Αἰδ. Δρ. Φίλιππος Ζυμάρος,
Holy Cross Greek Orthodox School
of Theology*

The Journal of Eastern Christian Studies (τόμος 61, τεῦχος 1-2/2009)

Τὸ περιοδικὸ *The Journal of Eastern Christian Studies* ἐκδίδεται τριμηνιαίως ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀνατολικῶν Χριστιανικῶν Σπουδῶν στὸ Νιϋμεγεν, σὲ συνεργασία μὲ τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Leuven. Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ 2009 περιέχει τὰ δύο πρῶτα τεύχη τοῦ ἔτους. Στὴν πρώτη μελέτη τοῦ Em. El-Badawi μὲ τίτλο «Divine Kingdom in Syriac Matthew and the Quran», ἐπιχειρεῖται μία συζήτηση τῆς σχέσης τοῦ Κορανίου μὲ τὸ συριακὸ (ἀπόκρυφο) εὐαγγέλιο τοῦ Ματθαίου ὑπὸ τὸ πρῶτο τοῦ θέματος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ συγγραφέας ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξετάσει τὸ εἶδος καὶ τὴν ἔκταση τῆς ἐπιρροῆς χριστιανικῶν πηγῶν στὴ διαμόρφωση αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελίου. Στὸ ἐπόμενο κείμενο μὲ τίτλο «The “letter” of Thomas the Monk-an edition and study of the syriac text and its author» ὁ Grigory Kessel προχωρεῖ σὲ κριτικὴ ἔκδοση καὶ σχολιασμὸ τῆς «ἐπιστολῆς» ποὺ φέρει τὸ ὄνομα «Θωμᾶς ὁ μοναχός» καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὸν τρόπο τῆς βιωτῆς τῶν μοναχῶν. Τὸ κείμενο αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ συριακὴ χριστιανικὴ γραμματεία (12ος αἰ.).

Ἡ Anna Zhyrkova στὸ κείμενό της μὲ τίτλο «Hypostasis-the principle of individual existence in John of Damascus», ἐξετάζει τὸν τρόπο ἐρμηνείας τοῦ ὄρου «ὕποστασις» ἀπὸ τὸν μεγάλο θεολόγο τοῦ 8ου αἰῶνα Ἰωάννη Δαμασκηνό. Θεωρεῖ πὺς πράγματι ὁ Δαμασκηνὸς προσλαμβάνει πολλὰς ἰδέες ἀπὸ τὴν κλασικὴ φιλοσοφία, ὡστόσο κατὰ τὴ συγγραφέα ὁ ἴδιος προβαίνει σὲ ριζικὴ ἐπανερμηνεία τοῦ ὄρου ποὺ ὀφείλεται στὶς θεολογικὲς του προϋποθέσεις. Στὸ κείμενο μὲ τίτλο «A Kirmanian Translation of the Gospel of John» ποὺ ἀκολουθεῖ, ὁ Mustafa Dehqon ξεκιναῖ ἀπὸ τὴν κουρδικὴ μετάφραση τῆς Βίβλου καὶ συνεχίζει μὲ τὴ σύντομη παρουσίαση τοῦ χειρογράφου Injil-a Kirmanian, ποὺ ἀφορᾷ στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννου.

Στο τελευταίο μελέτημα του τόμου με τίτλο «Diaspora Politics, ethnicity and the orthodox Church in the Near East» ο Sotiris Roussos δίνει μία περιγραφή της διαπλοκής μεταξύ συγκεκριμένων πολιτικών για την ελληνική διασπορά και τις εθνικότητες σε σχέση με το ρόλο της ελληνορθόδοξης Έκκλησίας στη Μέση Ανατολή με επίκεντρο τις άρχες της δεκαετίας του 2000 στην περιοχή της Ιερουσαλήμ και τον τότε Πατριάρχη Ειρηνάιο. Το τεύχος ολοκληρώνεται με βιβλιοπαρουσιάσεις.

The Journal of Eastern Christian Studies (τόμος 61, τεύχος 3-4/2009)

Στο πρώτο κείμενο του τόμου με τίτλο «The Anaphora Pilati according to the "sinaitic Arabic 445"» ο Juan Pedro Monferrer Sala προσφέρει μία νέα κριτική έκδοση του κειμένου αυτού που προέρχεται από την απόκρυφη γραμματεία και σχετίζεται με πληροφορίες σχετικά με το πάθος του Ίησού, την εις Άδου κάθοδό του και την Ανάστασή του, προσφέροντας επίσης μία αγγλική μετάφρασή του και μία πρώτη έρμηνευτική προσέγγισή του. Ο Wim Francois στο κείμενο που ακολουθεί με τίτλο «Andreas Masius (1514-1573): Humanist, exegete and Syriac scholar» εξετάζει την σημαντική και πολύπλευρη προσωπικότητα του Andreas Masius, ο οποίος μεταξύ άλλων έζησε στη Ρώμη, αναπτύσσοντας στενές σχέσεις με Ίουδαίους και Ανατολίτες, ενώ έγραψε επίσης ενδιαφέροντα υπομνήματα σε βιβλικά κείμενα.

Στη συνέχεια ο Fouad Zouki-Haklany στο κείμενό του με τίτλο «Yusuf Al-Dibs (1833-1907)» παρουσιάζει τη ζωή και την προσωπικότητα του αρχιεπισκόπου της Βηρυτού Yusuf Al-Dibs που έζησε στη διάρκεια του 19ου αιώνα και υπήρξε σημαντικός ιστορικός και άνθρωπος του πολιτισμού. Στο άρθρο που ακολουθεί με τίτλο «Faith for an ideological age» ο Philip Boobbyer εξετάζει τις ήθικες και θρησκευτικές αντιλήψεις του ρώσου φιλοσόφου Semyon Frank (1877-1950) και του αμερικανού πνευματικού καθοδηγητή Frank Buchman (1878-1961), οι οποίοι προβάλλουν ένα είδος θρησκευτικού ανθρωπισμού που συνδυάζει μία χριστιανική προοπτική με κοινωνικά και πολιτικά ενδιαφέροντα, αποσκοπώντας να απαντήσει στις προκλήσεις της σύγχρονης κοσμικής ιδεολογίας. Το τεύχος ολοκληρώνεται με βιβλιοπαρουσιάσεις και κατάλογο βιβλίων.

The Greek Orthodox Theological Review (τόμος 51, τεύχος 1-4/2006)

Στον παρόντα τόμο του περιοδικού *The Greek Orthodox Theological Review* (GOTR) που εκδίδεται από την ελληνορθόδοξη Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού στη Βοστώνη περιλαμβάνονται αρκετά αξιόλογα μελέτηματα. Στο πρώτο κείμενο με τίτλο «Hellenism and Orthodox Christianity», ο Stanley Harakas επιχειρεί έναν προσδιορισμό του νοήματος των όρων «Έλληνισμός» και «Όρθόδοξος Χριστιανισμός», εξετάζοντας όλους τους πιθανούς (πέντε στον αριθμό) συνδυασμούς στη μεταξύ τους σχέση (ανταγωνιστική, παράδοση, ταυτόσημη κ.λπ.). Στη συνέχεια παρουσιάζει ένα παράδειγμα επί τη βάση του προλόγου του ευαγγελίου του Ιωάννη σχετικά με την κατανόηση και τη χρήση του όρου «Λόγος», για να

διαπιστωθεῖ στή συνέχεια πὼς δὲν εἶναι εὐκόλη ἡ ἀπάντηση γιὰ τὸ εἶδος τῆς σχέσης μεταξύ Ἑλληνισμοῦ καὶ Ὁρθόδοξου Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Th. Fitzgerald στὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «The filioque in Bilateral Theological Dialogues (1975-98)» ἐξετάζει τὸ ρόλο καὶ τὴ θέση ποὺ κατέχει τὸ ζήτημα τοῦ filioque στὸ πλαίσιο τοῦ διαλόγου μεταξύ ὀρθοδόξων καὶ παλαιο-καθολικῶν, ρωμαιοκαθολικῶν, λουθηρανῶν, μεταρρυθμισμένων καὶ ἀγγλικανῶν μὲ βάση τὰ ἐπίσημα ἀνακοινωθέντα ἀπὸ τὶς διαχριστιανικὲς συναντήσεις. Στὸ ἐπόμενο κείμενο μὲ τίτλο «The mediated and undiluted divine light: Hierarchy, Mediation, and the vision of God in the works of Dionysius Areopagiticus» ὁ J. Lashier ἐπιχειρεῖ νὰ δείξει ὅτι ὁ τρόπος ποὺ ἀντιλαμβάνεται ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τὴ θέα τοῦ Θεοῦ στὸ ἔργο του «Περὶ οὐρανιας καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας» δὲν βρῆσκειται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀντίστοιχη θεώρηση στὸ ἔργο του «Μυστικὴ Θεολογία», ὅπως ὑποστηρίζεται ἀπὸ σύγχρονους ἐρευνητὲς τοῦ ἔργου του. Ὁ St. Morris στὸ ἄρθρο του «Words in the face of unspeakable tragedy: Eastern Christian preaching at the funeral of a child» περιγράφει τὴν ποιμαντικὴ φροντίδα ποὺ ἐπιδεικνύει ἡ Ἐκκλησία σὲ περιπτώσεις θανάτου ἢ δολοφονίας ἀνήλικων παιδιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχετικοῦ κειμένου τοῦ Γρηγορίου Νύσσης «περὶ τοῦ πρόωρου θανάτου τέκνων».

Στὸ ἄρθρο μὲ τίτλο «American schools in Greece in the nineteenth century: The missionary Josiah Brewer and his school on the island of Syros» ἡ Polly Thanailaki ἐξετάζει τὴν ἱεραποστολικὴ δράση καὶ τοὺς στόχους τῶν ἀμερικανῶν ἱεραποστόλων, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν ἐπίδραση στὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα μὲ τὴν εἰσαγωγή νέων μεθόδων διδασκαλίας, οἱ ὁποῖες (ἱεραποστολές) λίγο μετὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1821 διαβλέπουν ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖ ἐνδιαφέροντα προορισμὸ γιὰ ἱεραποστολικὲς ἐξορμήσεις. Ἔτσι ἐπικεντρώνεται στὴν περίπτωση τοῦ Josiah Brewer καὶ τῆς δράσης του στὴ Σύρο, ὅπου ἰδρύει τὸ περίφημο «Ἀμερικανικὸ σχολεῖο», τὸ ὁποῖο ἀποκτᾷ γρήγορα σημαντικὴ φήμη, ἐνῶ ταυτόχρονα προξενεῖ τὶς ἀντιδράσεις καὶ τὴν καχυποψία τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων τοῦ νησιοῦ καὶ εἰδικὰ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Στὴ συνέχεια ἀκολουθεῖ τὸ κείμενο-χαιρετισμὸς τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Χριστοδούλου στὸ συνέδριο γιὰ τὴν Ἱεραποστολὴ καὶ τὸν Εὐαγγελισμὸ ποὺ διοργάνωσε τὸ Π.Σ.Ε. στὴν Ἀθήνα τὸ 2005. Στὸ κείμενο αὐτὸ διατυπώνονται κάποιες σκέψεις πάνω στὸ θέμα τοῦ συνεδρίου. Ἔτσι παρουσιάζεται ἡ λειτουργικὴ διάσταση τῆς ἱεραποστολῆς («λειτουργία μετὰ τὴ λειτουργία»), ἡ σπουδαιότητα τῆς Πνευματολογίας στὸ ἔργο τῆς ἱεραποστολῆς, ὅπως ἀκόμη τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἱεραποστολὴ ἀποσκοπεῖ στὴν καταλλαγή καὶ συμφιλίωση μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Τέλος, περιγράφεται μὲ συντομία τὸ πλαίσιο τῶν πρακτικῶν ἐπιπτώσεων ποὺ ἔχουν αὐτὲς οἱ θεολογικὲς προτάσεις γιὰ τὴ δράση καὶ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας σὲ μίᾳ ἐποχῇ ὅπου κυριαρχεῖ ἡ παγκοσμιοποίηση καὶ ἡ τρομοκρατία.

Ὁ π. Ἀλκιβιάδης Καλύβας στὸ ἐπόμενο κείμενο μὲ τίτλο «Healing of Communities and Persons through the Sacraments: A theological reflection», παρουσία-

ζει τη θεραπευτική φύση της σωτηρίας, κάνοντας λόγο για τις αναφορές της Λειτουργίας σε θεραπείες, όπως επίσης και για τη θεραπευτική φύση του έργου του Χριστού. Ο συγγραφέας επίσης αναφέρεται στον μυστηριακό χαρακτήρα της θεραπείας και καταλλαγής, στον προσωπικό και κοινωνικό χαρακτήρα των μυστηρίων και τέλος στις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στον οικουμενικό χώρο για θεραπεία και καταλλαγή. Ο Ἀθανάσιος Ν. Παπαθανασίου στο κείμενο (από το ίδιο συνέδριο) με τίτλο «Reconciliation: The major conflict in Postmodernity» κάνει λόγο για την ύπαρξη ως κλήση για καταλλαγή επί τη βάση της τριαδικής θεολογίας της Ἐκκλησίας, ενώ γίνεται λόγος για ύπαρξιακές και κοσμικές διαστάσεις της καταλλαγής στην προοπτική της ἑσχατολογικῆς Βασιλείας του Θεοῦ. Ὅλα αὐτά κατά το συγγραφέα πραγματοποιούνται στο χώρο της Ἐκκλησίας.

Στο κείμενο που ακολουθεῖ (στο πλαίσιο τοῦ ἴδιου συνεδρίου) με τίτλο «Healing and Reconciliation: A challenge for Orthodox and Ecumenical common witness», ὁ Πέτρος Βασιλειάδης αναφέρεται στή σπουδαιότητα τοῦ συνεδρίου της Ἀθήνας, ενώ ἐπικεντρώνεται στο ρόλο της Πνευματολογίας και της λειτουργίας για τὴν πράξη της ἱεραποστολῆς σήμερα. Γίνεται επίσης λόγος για τὴ θεολογική σημασία της θεραπείας και της καταλλαγής, ὡς ἑνὸς νέου ἱεραποστολικοῦ παραδείγματος. Ὁ συγγραφέας ἐπιχειρεῖ επίσης μία συζήτηση ὄλων τῶν ἀνωτέρω θεμάτων μέσα ἀπὸ μία ὀρθόδοξη προοπτική. Ὁ τόμος τοῦ περιοδικοῦ δλοκληρώνεται με τὴν παράθεση ἐπίσημων κειμένων, ἀποφάσεων και ἀνακοινωθέντων στο πλαίσιο τοῦ οικουμενικοῦ διαλόγου.

Νομοκανονικά (τόμος Θ', τεῦχος 1/2010)

Τὸ περιοδικὸ *Νομοκανονικά* εἶναι ἑξαμηνιαία ἐπιθεώρηση Ἐκκλησιαστικοῦ και Κανονικοῦ Δικαίου, πὸν ἐκδίδεται ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Καθηγητῆ της Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἰωάννη Κονιδάρη. Τὸ περιοδικὸ περιλαμβάνει μελετήματα πὸν ἀπτονται εἰδικῶν θεμάτων δικαίου, νομολογιῶν, κ.λπ., τὰ ὁποῖα σχετίζονται ἢ ἀφοροῦν στὴν ἐκκλησιαστικὴ πραγματικότητα. Στὸ πρῶτο ἄρθρο ὁ Mesrob Krikorian ἀναπτύσσει τὸ θέμα «Autonomy within the Armenian Apostolic Church». Ὁ συγγραφέας ἐξετάζει τὴν περίπτωση της Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία, ἂν και τελεῖ σε κοινωνία με τὶς ὑπόλοιπες Ἀνατολικές-προχαλκηδόνιες Ἐκκλησίες, διακρίνεται για τὴν ἰδιαίτερη ἀυτονομία τῶν ἐσωτερικῶν διοικητικῶν και δικαιοδοτικῶν της θεσμῶν. Αὐτὴ ἡ δομὴ διακρίνεται σε τέσσερα ἐπίπεδα, τὸν Καθολικό, τὰ Πατριαρχεῖα Κων/πόλεως και Ἱεροσολύμων, τὸ Ἀνώτατο Πνευματικὸ Συμβούλιο, τὴ Σύνοδο τῶν ἐπισκόπων, τὴν ἐθνικὴ-ἐκκλησιαστικὴ γενικὴ συνέλευση, ἡ ὁποία ἐκλέγει μαζί με τοὺς λαϊκοὺς τὸν Καθολικό, και ἀκόμη τὶς κατὰ τόπους ἐπισκοπές.

Ὁ Σταῦρος Γιαγκάζογλου στο κείμενο πὸν ἀκολουθεῖ με τίτλο «Τὰ θρησκευτικὰ σύμβολα στὴν ἐκπαίδευση» με ἀφορμὴ τὴν πρόσφατη ἀπόφαση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, ἡ ὁποία καταδίκασε τὴν Ἰταλία για τὴν παρουσία τοῦ Ἐσταυρωμένου ὡς θρησκευτικοῦ συμβόλου στὴν ὑπόθεση

Λαούτσι, συζητᾷ τὴ θέσιν τῶν θρησκευτικῶν συμβόλων στὴ δημόσια ἐκπαίδευση στὸ πλαίσιο τῆς ἑλλαδικῆς πραγματικότητας. Ἔτσι διερευνᾷ καὶ σχολιάζει τὶς συχνὰ διαφορετικὲς ἀπόψεις τῶν νομικῶν κύκλων γιὰ τὸ σχετικὸ θέμα, ὑπογραμίζοντας ὅτι πρόκειται γιὰ ζήτημα καθαρὰ ἐθιμικοῦ χαρακτῆρα ποὺ ἐκφράζει τὴν φυσιογνωμικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἰδιαιτερότητα τοῦ συγκεκριμένου λαοῦ. Στὴ συνέχεια ὁ συγγραφέας θὰ περιγράψει τὸ status quo τοῦ ὅλου ζητήματος στὴν Εὐρώπη, ἀξιολογώντας τὴ σχέση καὶ προσφορὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ διαμόρφωση τῆς Εὐρώπης, συγκρίνοντας τὴν παρουσία τῆς ρωμαιοκαθολικῆς παράστασης τοῦ Ἐσταυρωμένου στὰ σχολεῖα σὲ σχέση μὲ τὴν παρουσία τῆς ὀρθόδοξης εἰκόνας, ἢ ὁποῖα νομιμοποιεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀποτελεῖ μέρος μίας συλλογικῆς πολιτισμικῆς ταυτότητας. Τέλος, ἀναδεικνύει τὴ σπουδαιότητα τῶν θρησκευτικῶν συμβόλων στὴν προοπτικὴ τῆς διαπολιτισμικότητας ὡς συνάντησης καὶ διαλόγου τῶν ποικίλων πολιτισμῶν στὸ κῶρο τῆς ἐκπαίδευσης, κάνοντας λόγο γιὰ τὸ ρόλο καὶ τὴν ἀνάγκη μίας διαφορετικῆς κατανόησης τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο.

Στὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μελέτημα τοῦ τεύχους, μὲ τίτλο «Ἐκταση ἐφαρμογῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας στὴ Δωδεκάνησο», ὁ Ἄ. Βαβοῦσκος μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀπόφαση τοῦ Σ.τ.Ε (3768/2009 Ὅλομ.) ἐξετάζει προβλήματα καὶ ἑλλείψεις τῆς σχετικῆς νομοθεσίας σὲ σχέση μὲ τὴν εἰσαγωγή στὴ Δωδεκάνησο νομοθεσίας ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη, καθὼς τὰ Δωδεκάνησα ἀπὸ ἐκκλησιαστικὴ ἄποψη ὑπάγονται ἀπευθείας στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Τὸ τεῦχος ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν παράθεση τῶν ἀποφάσεων τῆς σχετικῆς Νομολογίας τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου καὶ τῶν πράξεων Ἀνεξάρτητων Ἀρχῶν, βιβλιοπαρουσιάσεις καὶ τὴ στήλη γιὰ τὴ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ κίνηση μὲ κείμενα τῶν Π. Μπούμπη («Οἱ ἱεροὶ Κανόνες καὶ ἡ ἀναποτελεσματικότητα τῶν ἐναντίον τους κατηγορῶν»), καὶ τοῦ Γ. Πουλῆ («Τὰ ὄρια τῆς ἑρμηνείας στὴν ἐπιστῆμὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου»).

Σύναξη (τεύχος 113/2010)

Τὸ πρῶτο τεῦχος τοῦ τρέχοντος ἔτους ἀρχίζει μὲ τὸ κείμενο τοῦ Γεώργιου Μαντζαρίδη μὲ τίτλο «Θεολογικὴ προσέγγιση τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων», ὅπου ἐπιχειρεῖται μὲ βάση τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας (Τριαδικὸ δόγμα, κ.λπ.) νὰ δεიχθεῖ τί μπορεῖ νὰ προσφέρει ἡ θεολογία σὲ σχέση ὄχι μόνο μὲ τὴ θεώρηση ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάπτυξη σωστῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων. Ἡ Ἑλένη Κασσελοῦρη-Χατζηβασιλειάδη στὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «Οἱ γυναῖκες διαβάζουν καὶ ἐρμηνεύουν τὴ Γραφή. Οἱ νέες ἐρμηνευτικὲς προσεγγίσεις καὶ προκλήσεις τους» ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὴ σημασία ἀλλὰ καὶ τὶς βασικὲς τάσεις (ριζοσπαστικὴ, ἀναθεωρητικὴ) καὶ προτάσεις (π.χ. E. Fiorenza, ἐρμηνευτικὴ τῆς ὑποψίας) τῆς φεμινιστικῆς ἐρμηνευτικῆς κατὰ τὴν προσέγγιση τῆς Βίβλου, προχωρώντας σὲ μίαν σύντομη ἀξιολόγηση τῆς πορείας καὶ τῶν προκλήσεων αὐτῆς τῆς ἐρμηνευτικῆς θεώρησης.

Στὸ ἐπόμενο κείμενο μὲ τίτλο «Ὁ πολιτισμικὸς κώδικας τῶν ἱερῶν κανόνων»

ὁ Θεοδόσιος Τσιβόλας ἐξετάζει ἀπὸ νομοκανονικὴ ἄποψη τοὺς ἱεροὺς κανόνες ὡς ἓνα συστηματικὰ διαρθρωμένο σύνολο πὸ ἐντάσσεται σὲ μία ἀπὸ τὶς βασικότερες συνιστώσες τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος, τὴν πολιτισμικὴ του διάσταση. Ἔτσι θὰ ἀναδειχθεῖ, ἀφενὸς μὲν, ὅτι οἱ κανόνες ἀποτελοῦν ἓνα ἐνιαῖο πολιτισμικὸ κώδικα, ἀφετέρου δέ, ὅτι ἡ ἐνταξὴ τους στὸ πολιτισμικὸ σύστημα τῆς Ἐκκλησίας τοὺς θέτει ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ συντάγματος τοῦ κράτους.

Ὁ Παντελῆς Καλαϊτζίδης στὸ κείμενό του μὲ τίτλο «Ἐπὶ τὴν ἐπιστροφή στους Πατέρες στὸ αἶτημα γιὰ μία σύγχρονη ὀρθόδοξη θεολογία» ἐπιχειρεῖ μία κριτικὴ ἀξιολόγηση τῆς «νεοπατερικῆς σύνθεσης» καὶ τῆς «ἐπιστροφῆς στους Πατέρες», ὅπως αὐτὴ διακηρύχθηκε ἀπὸ τὸν Φλωρόφσκυ, στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα στὴν Ἀθήνα (1936) καὶ υἰοθετήθηκε ἀπὸ μεγάλη μερίδα θεολόγων στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικό, παρουσιάζοντας τὶς συνέπειες πὸ εἶχε αὐτὸ τὸ κίνημα γιὰ τὴν πορεία τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας. Ἐπίσης, ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα μίας νέας σάρκωσης τοῦ Λόγου σὲ σχέση μὲ τὶς προκλήσεις τῆς συναφειακότητας, προτείνοντας, μεταξὺ ἄλλων, ὡς κλειδί γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν διαφορῶν σχετικῶν προβλημάτων μίαν ἐσχατολογικὴ κατανόηση τῆς Παράδοσης.

Ὁ Σωτήρης Δεσπότης στὸ ἐπόμενο κείμενο μὲ τίτλο «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ: Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου - Ἦσ. 40,1)», παρουσιάζει ἓνα σχέδιο γιὰ τὸν τρόπο διδασκαλίας τῆς Κ. Δ. στὸ χῶρο τῆς Πρωτοβάθμιας καὶ Δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης. Ἔτσι ἐπιδιώκει νὰ προσφέρει μίαν «ἐναλλακτικὴ» σύλληψη τοῦ «Εὐαγγελίου» τῶν εὐαγγελίων στὴ σχολικὴ τάξη, προσφέροντας παραδείγματα ἀπὸ τὰ προγράμματα τῆς γερμανικῆς ἐκπαίδευσης καὶ πρακτικὲς ὁδηγίες γιὰ τὴν κοινωνία τοῦ λόγου. Ἀκολουθοῦν τὰ κείμενα τοῦ Εὐτ. Σαρμάνη «Ἕμνογραφικὲς καὶ ἀγιογραφικὲς ἀναφορὲς στὰ διηγήματα τοῦ Γεωργίου Βιζυηννοῦ», ὅπου σὲ ὑποσημειώσεις γίνεται ἀναφορὰ στὰ ἐκτενῆ παραθέματα ἀπὸ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα πὸ ἐντοπίζονται στὸ σημαντικό ἔργο τοῦ μεγάλου λογοτέχνη Γ. Βιζυηννοῦ.

Ἀκολουθῶν, ὁ Θεόφιλος Ἀμπατζίδης ἐξετάζει τὸ διαχρονικὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ («Τὸ αἶνιγμα τοῦ κακοῦ καὶ ἡ σύγχρονη θεολογικὴ του ἐρμηνευτικὴ»), λαμβάνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Χρήστου Γιανναρά («Τὸ αἶνιγμα τοῦ κακοῦ») καὶ ἀναδεικνύοντας τὰ προβλήματα πὸ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴν ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τοῦ ζητήματος στὸ πλαίσιο πὸ διαμορφώνεται ἀπὸ τὶς ἐρμηνευτικὲς καὶ ὄχι μόνον προκλήσεις πὸ θέτουν οἱ σύγχρονες θετικὲς ἐπιστῆμες.

Τὸ τεῦχος συμπληρῶνουν μεταξὺ ἄλλων δύο ἐνδιαφέροντα κείμενα. Τὸ πρῶτο τοῦ Χαράλαμπου Βέντη («Ἡ δεκαετία τοῦ '60 καὶ οἱ θεολογικὲς ἀναταράξεις»), τὸ ὁποῖο λαμβάνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ συλλογικοῦ τόμου μὲ τίτλο «Ἀναταράξεις στὴ μεταπολεμικὴ θεολογία: Ἡ θεολογία τοῦ '60» (Ἰνδικτος, 2009), ἐπιχειρεῖ μίαν πρῶτη ἐκτίμηση-ἀνάγνωση τοῦ ὑλικοῦ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ πὸ ἀφορὰ στὴν περίοδο τῆς ἀναγέννησης τῶν θεολογικῶν πραγμάτων στὴν Ἑλλάδα. Ἐπίσης γίνεται μίαν πολὺ σύντομη κριτικὴ προσέγγιση τοῦ ἔργου τοῦ Χρήστου Γιανναρά καὶ τοῦ Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννη Ζηζιούλα στὸ πλαίσιο τῶν

σχετικῶν κειμένων τοῦ συλλογικοῦ αὐτοῦ τόμου. Τὸ περιοδικὸ συμπληρώνεται μὲ τις μόνιμες στήλες του γιὰ τὸ βιβλίον, τὸ διάλογο μὲ τοὺς ἀναγνώστες κ.ἄ.

Νικόλαος Ἀσπροῦλης

Estudio agustiniano. Revista del estudio teologico agustiniano de Valladolid (τόμος XLV, τεῦχος 1/2010)

Τὸ πρῶτο φετινὸ τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Estudio agustiniano* ξεκινᾷ μὲ δύο κείμενα γιὰ τὴ συνάντηση τῆς θεολογίας μὲ τὴ νεωτερικότητα. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ ἐναρκτήρια διάλεξη τοῦ Marceliano Arranz Rodrigo γιὰ τὸ φετινὸ ἔτος σπουδῶν στὴν Αὐγουστινιανὴ Σχολὴ τοῦ Βαγιαδολίδ καὶ ἔχει τίτλο «Ξαναδιαβάζοντας τὸν Δαρβίνο. Σκέψεις, ἀκαιρες ἴσως, μὲ ἀφορμὴ δύο ἐπετείους» (σσ. 5-13). Οἱ δύο ἐπέτειοι στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται εἶναι τὰ 200 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Δαρβίνου (1809) καὶ τὰ 150 ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς *Καταγωγῆς τῶν εἰδῶν* (1859). Χωρὶς νὰ ἀσχολεῖται ἰδιαίτερα μὲ τὸν σχετικὸ ἐπιστημονικὸ προβληματισμό, ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Δαρβίνου μακροπρόθεσμα ὠφέλησε τὴν Ἐκκλησίαν γιὰτὴ μᾶς βοήθησε νὰ καταλάβουμε καλύτερα τὸν κόσμον, νὰ ξεκαθαρίσουμε τις ιδέες μας γιὰ τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ἔννοια τῆς δημιουργίας, καθὼς καὶ γιὰ τὸ πῶς ὀφείλουμε νὰ ἐρμηνεύουμε τὰ βιβλικὰ κείμενα.

Ἀκολουθεῖ ἕνα πολὺ ἐνδιαφέρον ἄρθρον τοῦ Santiago del Cura Elena μὲ τίτλο «Ὁ Θεὸς ὡς ὑποκείμενον τῆς θεολογίας: ἡ ἀποκάλυψή του σὲ μία κουλτούρα μεταχριστιανικὴ καὶ μεταλαϊκὴ» (σσ. 15-57). Ἀφοῦ διαπιστώνει τὰ νέα δεδομένα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, ὁ συγγραφέας θεωρεῖ ὅτι αὐτὸ πού ἔχει ἀνάγκη ἡ θεολογία στὶς μέρες μας εἶναι νὰ μὴ λησμονεῖ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τόσο τὸ «ἀντικείμενον» τῆς, ὅσο τὸ ἴδιον τὸ ὑποκείμενον τῆς θεολογίας, ἐνῶ μὲ συγκεκριμένα παραδείγματα ἐπιχειρεῖ νὰ δεῖξει τὰ προβλήματα πού δημιουργεῖ ἡ πρώτη ὀπτική καὶ τοὺς νέους ὀρίζοντες πού ἀνοίγει ἡ δευτέρη. Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τοῦ Pio de Luis «Ἡ χειροτονία τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου σὲ ἱερέα. Ἡ σκοπιμότητα τοῦ ἔτους ἱεροσύνης πού ἀνακηρύχθηκε ἀπὸ τὸν Βενέδικτον XVI» (σσ. 59-82), στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας, μετὰ ἀπὸ μία ἐκτενῆ ἀναφορὰ στὰ σχετικὰ μὲ τὴν χειροτονία τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου περιστατικά, προσπαθεῖ νὰ δεῖ τὸ γεγονὸς σὲ σχέση μὲ τὸ σημερινὸ πρόβλημα τῆς ἔλλειψης ἱερατικῶν κλήσεων (ὅπως συνέβαινε καὶ στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνα). Ἔτσι, τὸ παράδειγμα τοῦ ἐπισκόπου Βαλέρου δεικνύει τὴν ἀγάπην πού πρέπει νὰ ἔχει ὁ ἐπίσκοπος στὴν Ἐκκλησίαν καὶ στὸ ποιμνίον του, τὸν ποιμαντικὸ ρεαλισμὸ πού θὰ πρέπει νὰ ἐπιδεικνύει μὲ βάση τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς του, τὴν ταπεινότητα στὴ συμπεριφορὰ, τὴν κοινωνιοκεντρικὴ καὶ ὄχι ἐπισκοποκεντρικὴ ὀπτική. Ἀντίστοιχα, ἐπισημαίνει τὸν σημαντικὸ ρόλον πού ἔπαιξε τότε τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα, ἐπιδεικνύοντας ἐνότητα, ὑπακοὴν στὸν ἐπίσκοπον, διάθεση γιὰ ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ στὰ τεκταινόμενα τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς καὶ προθυμία στήριξης τοῦ Αὐγουστίνου. Τέλος, ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος μὲ τὴν πίστη, τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὸ παράδειμά του ἔδειξε ὅτι θὰ καταλήγαμε σὲ λάθος συμπέρασμα ἂν ἐρμηνεύαμε τὴ χειροτονία του ὡς ἐξαναγκαστικὴ, ὡς στέ-

ρηση τῆς ἐλευθερίας του, ἀφοῦ τὰ ἀνθρώπινα κίνητρα διαφέρουν ἀπὸ τὰ κίνητρα τῆς πίστης.

Τὸ κύριο σῶμα τοῦ περιοδικοῦ κλείνει μὲ τὸ δεύτερο μέρος τῆς μελέτης τοῦ Kosmas Asenga γιὰ τὴν «Ἀδυνατότητα τῆς πλουραλιστικῆς ὑπόθεσης τοῦ John Hick ὡς πεδίο συνάντησης τῶν χριστιανῶν μὲ μὴ χριστιανούς (κείμενο στὰ ἀγγλικά μὲ ἐκτενῆ βιβλιογραφία, σσ. 83-134). Ἀκολουθοῦν οἱ βιβλιοκρισίες.

Scripta Teologica. Revista de la Facultad de Teología de la Universidad de Navarra (τόμος 41, τεῦχος 2/2009)

Στὸ τελευταῖο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Scripta Teologica* συναντοῦμε τὸ ἄρθρο τῆς Marie-Dominique Goutier «Ἡ σημασία τοῦ τέλους, αἰτία τῶν αἰτίων. Πρὸς μία θεολογία ζωντανῆ καὶ θεωρητικῆ στὴ Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ» (σσ. 351-375), στὸ ὁποῖο ἡ συγγραφέας, διαπιστώνοντας ὅτι στὴ σύγχρονη ἐποχὴ ἡ ἐπιστήμη καὶ τὰ μαθηματικὰ ἔχουν ὑποκαταστήσει τὴν φιλοσοφία, καὶ προκειμένου ἡ θεολογία νὰ μὴ καταλήξει ἀντίστοιχα ἕνας ἀπλὸς φιντεϊσμός, θεωρεῖ ἀπαραίτητη μία σταθερὴ φιλοσοφία καὶ εἰσπνέεται τὴν ἐπιστροφή στὸν Θωμᾶ Ἀκινάτη. Ξαναδιαβάζοντας τὰ ἔργα του, ὑποστηρίζει, βλέπουμε τὴ σημασία ποὺ ἀποδίδει ὁ Ἀκινάτης στὸ τέλος ὡς *causa causarum* (τὸ ἀνακάλυψε στὸν Ἀριστοτέλη), καὶ τὸ ὁποῖο λησμόνησε ἡ μεταγενέστερη σχολαστικὴ φιλοσοφία, ἀποδίδοντας μόνον μεταφορικὴ σημασία στὴ φράση. Τὸ ἄρθρο ἐξετάζει πῶς αὐτὴ ἡ ἀρχὴ διαφωτίζει τὴν ἀνάγνωσι ἀποσπασμάτων τῆς *Summa Teologica*, καθὼς καὶ τὴ δική μας γνώση περὶ Θεοῦ, δημιουργίας, χάριτος, κ.λπ.

Ἀκολουθεῖ ἄρθρο τοῦ Gregorio Guitián μὲ τίτλο «Ἡ σχέση ἐργασίας-οἰκογένειας: Ἕνας διάλογος μεταξὺ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνικῆς διδασκαλίας καὶ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν» (σσ. 377-402), μὲ ἀναφορὲς στὶς σύγχρονες κοινωνικὲς θεωρίες καὶ στὸν καθημερινὸ τρόπο ζωῆς, ὅπου, ὅπως διαπιστώνεται, ἂν τὸ χριστιανικὸ κριτήριό τῆς ἀγάπης δὲν λειτουργεῖ ὡς συνδετικὸς κρίκος, ἡ ἐργασία ἐπιβάλλει τοὺς ἀγχώδεις καὶ διαβρωτικὸς ρυθμούς της στὴν οἰκογένεια. Ἀκολουθεῖ μία πολὺ ἐνδιαφέρουσα σειρὰ κειμένων ποὺ ἀφιερώνονται στὰ δεκάχρονα ἀπὸ τὴ γνωστὴ παπικὴ ἐγκύκλιο *Fides et Ratio* (ἀρ. 73), ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸν ρόλο ποὺ ὀφείλει νὰ παίξει ἡ φιλοσοφία σὲ καιροὺς ἱστορικῆς κρίσης καὶ σὲ σχέση μὲ τὴν χριστιανικὴ πίστη. Ἐδῶ συναντᾶμε τὰ ἀκόλουθα μελετήματα: «Ἡ ἐνότητα τῆς ἀληθείας προσεγγίζοντας τὸν Θεό: ἐπιστήμη, λογικὴ καὶ πίστη» τοῦ Giuseppe Tanzella Nitti (σσ. 409-424), «Φιλοσοφία τῆς βιολογίας, διαμεσολαβητικὸς ρόλος μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θεολογίας» τοῦ José María Valderas (σσ. 425-450), «Ἡ κυκλικότητα μεταξὺ φιλοσοφίας καὶ θεολογίας: *Fides et Ratio* 73» τοῦ César Izquierdo (σσ. 451-468) καὶ «Ἐρμηνευτικὴ φιλοσοφία καὶ θεολογία. Ὁρισμένες σκέψεις μὲ ἀφορμὴ τὴν *Fides et Ratio*» τῆς Lourdes Flamarique (σσ. 469-508). Ἀκολουθοῦν τρεῖς ἀκόμα μελέτες: ἡ πρώτη, τοῦ Ramiro Pellitero, ἔχει ὡς θέμα τῆς «Θρησκεία καὶ Ψυχιατρικὴ. Μονοπάτια γιὰ μία συνάντηση» (σσ. 511-538) καὶ διαπραγματεύεται τρεῖς διαφορετικὲς ὀπτικὲς (ἕνας μὴ χριστιανός, λατι-

νοαμερικάνος ψυχίατρος, ὁ διάλογος μεταξὺ διαφόρων ἐπιστημόνων ἀπὸ διαφορετικοὺς κλάδους καὶ μὲ διαφορετικὲς θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις στὸ ἀγγλοσαξωνικὸ περιοδικὸ *Philosophy, Psychiatry & Psychology*, καὶ ἓνας ψυχίατρος ποὺ εἶναι συγχρόνως καὶ καθολικὸς ἱερέας), γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ συνάντηση τῶν δύο ἐπιστημῶν ὠφελεῖ πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸν ἀσθενῆ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητη.

Ἄμέσως μετὰ ὁ Pablo Blanco τιλοφορεῖ τὸ κείμενό του «Περὶ τὴν ἐρώτηση τοῦ *Defectus Ordinis* (UR 22). Μία συζήτηση στὴ σύγχρονη καθολικὴ καὶ λουθηρανικὴ θεολογία στὴ γερμανικὴ γλῶσσα» (σσ. 539-583), ἐνῶ τὸ τεῦχος κλείνει μὲ τὸ ἄρθρο τοῦ Augusto Sarmiento «Ἡ ὑποχρεωτικὴ φύση τῶν κρατικῶν νόμων σύμφωνα μὲ τὸν Francisco de Vitoria» (σσ. 585-610) ποὺ ἀναλύει τὶς σχετικὲς πολιτικὲς, θεολογικὲς καὶ ἀνθρωπολογικὲς ἀπόψεις τοῦ στοχαστῆ τοῦ 16ου αἰῶνα. Ἀκολουθοῦν πλῆθος βιβλιοπαρουσιάσεις καὶ κριτικὲς.

Δημήτριος Ἀγγελῆς, Δρ. Φιλοσοφίας